

A palesztin politikai rendszer fejlődésének főbb jellemzői

Gazdik Gyula

Az ELTE TÁTK Politikai Tudományok Tanszékének docense, posztgraduális tanulmányait Moszkvában, Brüsszelben és Bradfordban végezte. Szűkebb kutatási területei: a közel-keleti térség 19-20. századi története, a közel-keleti politikai rendszerek sajátosságai, Magyarország és a közel-keleti államok diplomáciai kapcsolatai, a politikai iszlám. Az utóbbi években megjelent publikációi elsősorban a közel-keleti rendezési folyamattal, az izraeli pártrendszerrel, s a térség biztonságpolitikájával foglalkoztak.

A jelen szöveg szerzői jogi védelem alatt áll. Kiadja:

Gazdik Gyula

A palesztin politikai rendszer fejlődésének főbb jellemzői

A tanulmány az első világháború utáni időszaktól napjainkig mutatja be a palesztin politikai rendszer struktúraelemeinek formálódását, az arab-izraeli konfliktusnak a palesztin társadalomra, a nacionalista mozgalomra gyakorolt kihatásait. Az e történeti folyamatok kontextusába illesztett elemzés nagy hangsúly helyez a hatvanas években színrelépő PFSZ irányvonalában bekövetkező változások, a neopatrimoniális hatalomgyakorlás, az államisággal kapcsolatos korai palesztin politikai lépések bemutatására.

Kitér az oslói egyezmények révén létrejövő palesztin autonómia főbb intézményi jellegzetességeire, a kialakuló sajátos prezidenciális rendszernek a többi hatalmi ág függetlenségét beárnyékoló működésére, az alkotmányozás során jelentkező érdekellentétekre, a civil társadalom szerveződésének nehézségeire, a külső és belső nyomás hatására napirendre került politikai reform kapcsán jelentkező kihívásokra.

Egy-egy politikai rendszer sajátosságainak felfejtésénél a vizsgálódás egy funkcionáló állami entitásból indul ki. A jelen tanulmány témája azonban sajátos eset, palesztin állam ugyanis mind a mai napig nem létezik, ugyanakkor a kilencvenes években palesztin autonóm igazgatás alá került területeken az államiság több fontos attribútuma is kialakult. A palesztin államiság megteremtése régóta jelentős nemzetközi támogatást élvez, szükségességét az elmúlt években a korábban ezt ellenző amerikai és izraeli kormányzat hivatalosan is elismerte.¹ Mindez azonban egyelőre szimbolikus aktus, mivel ennek gyakorlati megvalósulását most is bizonytalanság övezi. Egyrészt azzá teszi, hogy a 2000 szeptemberében kirobbant, s a napjainkban is tartó intifada összecsapásai során foganatosított izraeli katonai lépések a gázai - ciszjordániai autonóm területeken a korábbi években kiépített politikai struktúra alrendszerének működését sok vonatkozásban ellehetetlenítették. Másrészt a washingtoni és jeruzsálemi kormányzat láthatóan az eddigi palesztin politikai rendszer „újjáépítésétől” teszi függővé, hogy zöld utat ad-e egy palesztin állam létrehozásához. A tekintélyes egyiptomi sajtóorgánumnak, az Al-Ahramnak 2004 májusában adott exkluzív interjújában maga Bush elnök közölte, hogy az általa eredetileg beharangozott 2005-ös dátum a biztonsági helyzet, az

USA által szorgalmazott reformokat támogató palesztin vezetők háttérbe szorítása miatt irreálisnak tekinthető.²

Ariel Saron izraeli miniszterelnök a nem sokkal korábban sorra került amerikai tárgyalásai során Bushnak átadott levelében megismételte a már többször hangoztatott álláspontját, miszerint a palesztin állam létrehozása csak a terror felszámolása, átfogó reform és új vezetés mellett képzelhető el.³

A palesztin nacionalizmus legfőbb aspirációjának, az államalapításnak további mesterséges féken tartása zsákutcs megoldás, s állandó feszültséggerjesztő tényező. Az amerikai követelések a terrorizmus elleni harcról, az intézményi reformokról, a hatalmi elitben végbemenő változásokról, a demokratizálásról valós igények, de csak akkor számíthatnak sikerre, ha mögötte egy jelentős palesztin társadalmi konszenzus áll. Ezeknek az igényeknek állandó napirenden tartása nélkül, hogy a palesztinok jogos igényeinek kielégítése terén vajmi kevés történik, az itteni közvélemény szemében inkább időhúzásnak, egy vazallus állam létrehozása irányába tett lépésnek tűnik. Az ezzel járó veszélyre már Bibó István is felhívta a figyelmet a „Nemzetközi közösség bénultsága és annak orvosságai” című munkájának az arab-izraeli konfliktussal foglalkozó esettanulmányában. Szerinte egy ilyen függő terület a katonai megszállásnál is „nagyobb sérelme lenne az arab nemzeti tudatnak, s kormányzása olyan állandósított erőszakalkalmazást kívánná, mely a kiegyenlítődés lehetőségét messze eltávoztatná”.⁴ A szuverenitás számos fontos elemét nélkülöző állam létrejötte pedig ezt az alternatívát valószínűsíti.

A palesztin államiság körül sűrűsödő viták még inkább aláhúzzák annak fontosságát, hogy az autonóm területeken létrejött politikai struktúra főbb elemeit, az ehhez kapcsolódó történelmi előzményeket kissé jobban körüljárjuk.

A palesztin nacionalizmus jelentkezése, a kezdeti szerveződések

A Földközi-tengertől a Jordán folyóig húzódó térségben élő, zömében arab populáció identitása az ottomán időszakban a „Nagy Szíriához”, vagyis a mostani Szíriát, Libanont, Jordániát, Izraelt s a palesztin autonóm övezeteket magában foglaló régióhoz kötődött. A 16. század óta a török birodalom fennhatósága alatt álló terület az első világháború előtt két közigazgatási körzethez, a bejrúti vilájethez s a jeruzsálemi önálló szandzsákhoz tartozott. Az itt élő közösségben a vezető szerepet az egymással rivalizáló nagyobb családi klánok töltötték be, melyek több képviselője a középrétegekből származó értelmiségiekkel, tisztviselőkkel

karöltve bekapcsolódott a 20. század elején a szultáni hatalom ellen szervező reformmozgalmakba. Tevékenységüket elsősorban két célkitűzés vezérelte: az arabok a birodalmon belül kapjanak nagyobb önállóságot, valamint gátat akartak vetni a cionisták földvásárlásainak, a fokozódó zsidó bevándorlásnak.⁵ Az első világháború alatt az itteni nacionalisták, az általuk létrehozott Ifjú Arab Társaság (IFT) jelentős szerepet vállalt, a brit biztatásra Huszein ibn Ali mekkai saríf vezetésével, a törökök ellen 1916-ban kirobbant felkelésben. A cél a Földközi-tengertől keletre élő arabok egy királyságba való tömörítése volt. A Porta több palesztin nacionalista vezetőt kivégeztetett, ráadásul Huszein elképzelését a nagyhatalmak színpalak mögötti alkudozásai levették a napirendről.⁶

A nacionalisták számára egy újabb csapás volt, hogy francia szövetségesében komoly potenciális vetélytársat látó brit kormányzat felkarolta a palesztinai zsidó nemzeti integrációval kapcsolatos cionista törekvéseket. Az itteni arabok politikai súlyát nem sokra tartó brit kormányzat az 1917 novemberi Balfour Deklarációval szimpátiájáról biztosította a palesztinai zsidó „nemzeti otthon” megteremtésére irányuló törekvéseket, igaz hangsúlyozta, hogy mindez nem sértheti az itt élő, eltérő felekezetűek polgári, vallási jogait.⁷ A brit külügyminiszter nevével fémjelzett deklarációnak a „zsidó nemzeti otthon” létrehozására vonatkozó kitételét a Cionista Világszervezet kezdettől úgy értelmezte, hogy ez egyet jelent egy zsidó állam Palesztinában történő fokozatos kialakításával. Noha a hivatalos politika ettől óvakodott, Londonban sokan egyetértettek ezzel az értelmezéssel.

A Porta háborús veresége után az arab nacionalisták számára mind egyértelműbbé vált, hogy a török birodalom mellett ők a térségbeli változások nagy vesztesei. Ellensúlyozásként megpróbáltak szervezetileg hatékonyabban fellépni, 1919 januárjában összeült az első palesztin nemzeti kongresszus, mely a párizsi békekonferenciához eljuttatott üzenetében elutasította a Balfour Deklarációt, s önállóságot követelt az itt élő arabok számára. Ennek előmozdítására az IFT utódszervezeteként még ugyanebben az évben létrejött az Arab Függetlenségi Párt (Isztiklál) helyi szervezete. Az önállóságot a Nagy-Szírián belül képzelték el, s a júliusban Damaszkuszban tartott Általános Szíriai Kongresszuson támogatták ennek egy alkotmányos monarchia keretében való létrehozását. A tanácskozás elutasította a zsidó immigrációt, a Szíria déli részének tekintett Palesztinában kialakítandó zsidó nemzeti otthon gondolatát. Nagy-Szíria megalakulását a párizsi békekonferencia által a nyár folyamán kiküldött tényfeltáró bizottság is támogatta, de a győztesek végül is ezeket nem különösebben méltányolták.⁸

A térség addigi fő integráló egységét alkotó Török Birodalom romjain új államok jelentek meg. Mint oly gyakran a történelemben, a jelen esetben is igazolódott, hogy egy-egy nagyobb politikai entitás szétesésének ára van, s a következmények gyakorta hosszú időn át

éreztetik a hatásukat. Az új országok határainak megvonásakor csak részben vették figyelembe a történelmi, etnikai és vallási szempontokat. A korábbi birodalmi keretek helyébe a Nemzetek Szövetsége által életre hívott mandátumrendszert állították, melynek következtében a Földközi-tengertől a Perzsa-öbölhöz húzódó régió átmenetileg Nagy-Britannia és Franciaország ellenőrzése alá került.⁹ Ezen államok függetlenné válási folyamata a második világháború utáni években fejeződött be. A mandátumkorszak a leghosszabb ideig az 1918-ban brit katonai megszállás alá került Palesztinában tartott: a londoni kormány az ezzel járó jogokat formálisan 1923 szeptemberétől, közel negyedszázadon át gyakorolta.¹⁰

A megváltozott regionális helyzet a palesztin mandátumterület nacionalistái számára új feltételrendszert teremtett, mindez azonban az 1923-ig rendszeresen megtartott nemzeti kongresszusok határozataiban még kevésbé tükröződött; a zsidó bevándorlás és földvásárlás leállítás, a függetlenség követelése mellett nagy hangsúllyal szóltak az arab szolidaritás fontosságáról. A tágabb identifikációs elemek által dominált palesztin, s az itt nemzeti integrációra törekvő zsidó nacionalizmus közti kompromisszum lehetősége hamar háttérbe szorult. Mindkét közösség az uralkodó pozícióból tudta volna a másikkal való együttélést elképzelni.¹¹ Az ellentétek már a húszas években is többször súlyos összetűzésekhez vezettek.

A palesztinok politikai életében a kezdeti időszak próbálkozásai után a figyelemre méltóbb pártszerveződések a harmincas években jelentkezték. Igaz, ezek zömében befolyásos családok politikai artikulációi voltak, egyetlen kivételt talán az 1932-ben újjászervezett Isztiklál jelentette. A főképp értelmiségi bázisra támaszkodó párt nemcsak függetlenséget követelt, hanem élesen kritizálta a helyi arab társadalom félféudális viszonyait, s felemelte a szavát a nők helyzetének javításáért. A klánszolidaritásra épülő csoportosulások közül az egyik legbefolyásosabb tényezőnek számító Nasasibi-család jóvoltából 1934-ben alakult meg a Nemzeti Védelem Pártja, mely főleg a városi kereskedőkre, üzletemberekre, tisztviselőkre támaszkodott.

A mandatárius hatalommal szemben mérsékeltebb magatartást tanúsító, kitűnő transzjordán kapcsolatokkal rendelkező klán legnagyobb riválisa a Huszeini-család volt, mely 1935-ben hozta létre csoportosulását a Palesztinai Arab Pártot. A két világháború közötti korszak legbefolyásosabb palesztin politikusa, Háddzs Amin al-Huszeini jeruzsálemi főmufti árnyékában tevékenykedő, radikális pártarab hangvételű szerveződés elsősorban a földesúri-nagykereskedői érdekek szószólója volt.¹² Ugyancsak ebben az évben alakult meg két kisebb csoportosulás, az egyik a Huszeiniekkel szövetséges Reform Párt, s a rivális klánt támogató Nemzeti Blokk. Az említett szerveződések vezetői alkották a gerincét az 1936 áprilisában Háddzs Amin al-Huszeini vezetésével létrejött Arab Magasabb Bizottságnak, mely a fokozódó

zsidó bevándorlás, s a szociális feltételek nagyfokú romlása miatt ekkor kirobbant arab felkelés legfőbb irányító testületévé vált.

A londoni kormány által kiküldött vizsgálóbizottság 1937 júliusában a mandátumterület palesztin és zsidó államra való felosztását javasolta, de ezt mind a helyi arab közösség vezetői, mind a Szíriában ülésező Arab Nemzeti Kongresszus elutasította.¹³ A britek az Arab Magasabb Bizottság felosztatásával, a főbb vezetők deportálásával igyekeztek letörni a megmozdulásokat, de az váltakozó hevességgel 1939-ig tovább folytatódott. A felkelés nemcsak az etnikai ellentétek intenzitását jelezte, hanem azt is, hogy az addigi keretek közt a mandatárius hatalom politikája is szinte feloldhatatlan ellentmondásba került.

A felosztási javaslat kudarcba fulladt, ezt követően a brit kabinet 1939-ben Fehér Könyvet adott ki. A dokumentum a zsidó bevándorlás korlátozása mellett bejelentette, hogy egy tízéves átmeneti idő után egy önálló palesztin államot fognak létrehozni. Az éles politikai fordulat a cionista vezetőket nehéz helyzetbe hozta: nemcsak az európai zsidóság helyzetének súlyosbodásával, hanem az államiság kérdésessé válásával is szembe kellett nézni. Mivel e periódusban az itt élő zsidók az összlakosság alig egy harmadát tették ki, nem volt nehéz kikövetkeztetni, hogy a létrehozandó alkotmányos testületekben az arabok számarányuknál fogva többségbe fognak kerülni. Ez pedig a bevándorlási lehetőségeket is alapvetően befolyásolni fogja. Cionista oldalról elutasították a Fehér Könyvet, s az időközben kirobbant világháború bonyolult körülményei közepette megpróbálták minden eszközzel fokozni az immigrációt. Jelentős vízváltó volt, hogy az 1942 májusában, New Yorkban tartott cionista konferencián célként jelölték meg Palesztina „zsidó nemzetközösséggé”, azaz zsidó állammá történő átalakítását.

A második világháború befejezése után a helyzet Palesztinában mind tarthatatlanabbá vált. Az angol-amerikai együttműködéssel 1946 júliusában napvilágot látott föderatív javaslat gyors háttérbe szorulása után az ENSZ Közgyűlés 1947. november 29-én elfogadott 181. számú határozata egy zsidó és egy arab államra, valamint egy nemzetközi ellenőrzés alatt álló övezetre osztotta fel Palesztinát. Arab részről a világszervezet döntését nem fogadták el, a két etnikum közötti fegyveres összetűzések egyre gyakoribbá váltak. A brit mandátum egy nappal Izrael kikiáltása után 1948. május 15-én véget ért, de kezdetét vette az első arab-izraeli háború, mely az ENSZ-határozatot gyakorlatilag semmissé tette, s messzemenő hatással volt a palesztinai arab közösség és az egész régió jövőjére nézve. A háborút lezáró 1949-es fegyverszüneti egyezmények révén a meg sem alakult arab állam területén Izrael, Transzjordánia és Egyiptom osztozott.¹⁴

Az ENSZ-döntés utáni összecsapások, a zsidó fegyveresek által 1948 áprilisában elkövetett Der Jaszin-i tömeggyilkosság után eluralkodott pánik, a háború következményei, az életfeltételek ellehetetlenülése, a helyi közösségek vezetőinek felszólítása következtében közel 800 ezer palesztinai arab menekült el a lakhelyéről. Ezek túlnyomó többsége Ciszjordániában, Gázában és a szomszédos államokban felállított menekülttáborokba került. Az arabok által *nakbának*, vagyis szerencsétlenségnek nevezett történelmi fordulópontra szétzilálta a helyi palesztin társadalmat.¹⁵

E kritikus időszakban a palesztin hatalmi elitet továbbra nagyfokú megosztottság jellemezte, mely jól tetten érhető volt a többször is újjászervezett Arab Magasabb Bizottság tevékenységében. Itt a fordulat 1948 szeptemberében következett be, amikor az Arab Liga támogatása mellett a Bizottság kincstárnoka Ahmed Hilmi pasa vezetésével „összpalesztin” kormány jött létre. Ezt követően egy sebtében összehívott, főképp Huszeini híveit tömörítő Palesztin Nemzeti Tanács az egykori mandátumterületi határokkal október elsején Gázában kikiáltotta egy független palesztin állam létrejöttét, melynek elnökévé Háddzs Amin al-Huszeinit jelölték. A kormányt az Arab Liga államai Transzjordánia kivételével elismerték.¹⁶

A ciszjordániai régió bekebelezésére, Nagy-Szíria megteremtésére irányuló törekvéseinek szertefoszlásától tartó transzjordán uralkodó azonnal ellenlépéseket tett. Abdalláh utasítására a gázai gyűléssel párhuzamosan a Nyugati Parton élő palesztin előkelők ammáni tanácskozása illegitimnek nyilvánította a gázai fórumot, és teljes felhatalmazást adott az uralkodónak, hogy a palesztinok nevében tárgyaljon. Néhány héttel később, december 1-jén Jerikóban összegyűlt ciszjordániai tekintélyes személyiségek, teljessé téve a szakadást, jóváhagyták a Transzjordániával való egyesülést. Abdalláh felvette a „Jordánia királya” címet és 1949 áprilisában a két terület Jordán Hásimita Királyság néven egyesült; a változásokat egy évre rá népszavazáson is megerősítették.

A palesztin társadalomban végbemenő változások 1948 után

Az első arab-izraeli háború, a palesztinai arabok által lakott területek feldarabolása a nemzeti mozgalom, az elitformálódás szempontjából egy merőben új feltételrendszert teremtett, mely a tradicionális vezetőréteg helyzetét teljesen aláásta. Ez a folyamat az érintett országokban élő palesztin közösségek körében más és más volt. A történelmi változások eredményeként, különösen az 1967-es harmadik arab-izraeli háború után a szélesebb bázison kibontakozó nemzeti mozgalom már más miliőből verbuválódó elit irányítása alá került.

A korábbi mandátumterületek közül az egyiptomi katonai irányítás alá került, jelentős számú menekültnek otthont adó Gázai-övezetben, a hatóságok a helyi tekintélyek számára csekély mozgásteret biztosítottak. A kairói kormány politikájával való elégedetlenség az ötvenes években többször is megmozdulásokhoz vezetett, melyek szervezésében az illegalitásban lévő kommunisták és a Muzulmán Testvérek jelentős szerepet játszottak. Legális keretek közti politikai tevékenységre csak a hatvanas években nyílt nagyobb lehetőség, amikor a helyi törvényhozó tanácsba a helyeket részben választás útján töltötték be, és meg lehetett választani a képviselőket a rendszer egyetlen engedélyezett politikai szervezetébe, az Arab Szocialista Unióba.

További előrelépés, a palesztin ügy az arabközi politikában való ismételt felértékelődése nyomán, a hatvanas évek első felében következett be. Ekkor engedélyezték az adott politikai kereteket elfogadó szakszervezetek, egyesületek, katonai szervezetek létrejöttét. A rendszerrel szemben kritikus csoportosulások azonban továbbra is illegalitásba szorultak.

Merőben más volt a helyzet Izraelben, ahol az itt maradt, földdel rendelkező, de városokban élő tradicionális elit súlyát a földterület, illetve a politikai befolyás elvesztése már a korai időszakban megrendítette. Az arabok által lakott területeken 1964-ig katonai közigazgatás volt életben. Ennek megszüntetésével lehetővé tette az érdekképviselő, a politikai szervezkedés nagyobb fokú koordinálását, de a belpolitika szintjén az arab etnikai pártok számottevőbb súllyal csak a nyolcvanas években jelentkeztek.

A korábbi palesztin vezető réteg a hatalmi befolyását leginkább a jordániai fennhatóság alá került területeken tudta megőrizni. Ehhez a török időszakban jelentkező, a brit mandátum periódusán átívelő, s a hásimita időszakban megszilárduló neopatrimoniális kapcsolatrendszer teremtette meg a feltételeket. Vezető ciszjordániai családok lojalitását fontos, jól jövedelmező állami állásokkal, politikai képviselői biztosításával vásárolták meg, ami lehetővé tette a szűkebb pátriában meglévő patrónusi szerepük fenntartását. Jól példázta ezt a Huszeinek nagy ellenlábasának, Rágib el-Nasasibinak a gyors karrierje: először menekültügyi miniszter, majd ciszjordániai főkormányzó, s újabb kormányposztok után őt bízta meg az uralkodó a jeruzsálemi iszlám szent helyek felügyeletével. A hásimita uralkodók ügyeltek arra, hogy a családok lehetőleg vetélkedjenek egymással.

A politikai érvényesülés biztosítására a kormányhivatalok mellett a jordániai parlament és szenátus – melyekben a képviselők felét a ciszjordán, másik felét a transzjordán képviselők tették ki – úgyszintén nagyon jó lehetőségeket biztosított. De a rendszer nemcsak a vezető családok lojalitását igyekezett biztosítani, hanem gondot fordított arra is, hogy például

a falusi előljárok is érdekeltek legyenek a kormányzat támogatásában. A másik oldalon a rendszerrel elégedetlen, demokratizálást sürgető városi középrétegeket, ha kellett, adminisztratív eszközökkel is megpróbálták féken tartani. A neopatrimonialis rendszer keretében biztosított kedvezmények rendszerbiztosító jellege a jelentős palesztin populációval rendelkező Jordánia esetében különösképp szemléletes volt.

Az 1967-es fordulat hatása a palesztin társadalomra

Némi túlzással azt lehet mondani, hogy az 1967-es harmadik arab-izraeli háború a hányatatott térség huszadik századi történetének egyik fontos vízválasztója volt. A június 5 -én kirobbant újabb konfliktus a zsidó állam addigi legnagyobb katonai sikerét hozta: csapatai elfoglalták a Sínai-félszigetet, a Golán-fennsík nagy részét, Ciszjordániát, Kelet-Jeruzsálemet, ezzel a fennhatóságuk alatt álló terület több, mint négyszeresére növekedett. A hatnapos háború Izrael stratégiai pozícióit a környező államok rovására radikálisan megváltoztatta, olyan helyzet alakult ki, melynek kihatásai állandósították a feszültséget a térségben, a megoldásra tett kísérletek pedig mind a mai napig csak részeredményeket hoztak.

Az újabb területfoglalásokkal a politikai cionizmus expanzív szakaszának csúcspontjához érkezett. Felelős izraeli kormánytényezők közül szinte senki sem volt, aki komolyan gondolta volna, hogy az összes megszállt területet örökre meg lehet tartani. A foglalások a zsidó államot kitűnő alkupozícióba hozták, hiszen az esetleges terület-visszaadásokhoz magas árat lehetett kérni: az érintett arab államok, Egyiptom, Jordánia, Szíria fogadják el Izrael biztonsági igényeit, azaz egyezzenek bele a háború kitörése előtt fennálló határvonalak korrigálásába, ismerjék el Izrael Államot, működjenek közre az arab gazdasági bojkott feloldásában, a zsidó állam és az arab világ kapcsolatának normalizálásában.

A megegyezéshez fűződő illúziók azonban 1967 júniusa után gyorsan szertefoszlottak. Maradt az arab és a zsidó nacionalizmus közti iszapbirkózás, melyhez mindkét fél pajzsként használta fel az ENSZ BT 1967. novemberi 242. számú határozatát. Azóta is a rendezés fő kiindulópontjának tekintett dokumentum egyik fő eleme előírta az Izrael által elfoglalt területek kiürítését, a másik pedig aláhúzta, hogy a térség minden államának joga van ahhoz, hogy „biztonságos és elismert” határok közt éljen. Arab részről elsősorban a megszállás megszüntetésével, a másik oldalon a biztonságos határokkal foglalkozó részekre hivatkoztak.

A harci cselekmények következtében a palesztin menekültek száma több százezer fővel gyarapodott a hivatalos ENSZ-adatok 1967 júniusa után már közel 1 millió 350 ezer menekültet

tartottak nyilván. Az egész korábbi mandátumterület elfoglalásával nagyszámú palesztinai arab került izraeli fennhatóság alá.¹⁷ A területek pacifikálása nem volt egyszerű feladat, a Gázai-övezetben az ellenállást Saron tábornoknak csak 1971-ben sikerült megtörnie. A politikai ellenőrzés mechanizmusainak kialakításánál a korábban Egyiptomhoz tartozó területen Izrael megpróbált a gerillák akcióinak következményeit egyre nagyobb aggodalommal szemlélő helyi elitre fokozottabban támaszkodni. A Nyugati Parton pedig Ammán hallgatólagos támogatásával kísérletet tettek a korábbi jordániai gyakorlat folytatására.

De nagyon is objektív okok miatt ez a folyamat már koránt sem volt sikeres. A tradicionális elit 1967 után nemcsak politikailag, hanem gazdaságilag is meggyengült. Emellett a parasztság körében felgyorsult proletarizálódás, a bér munka szerepének jelentős felértékelődése, az Izraelben és más országokban újonnan kínálkozó munkavállalási lehetőségek nyomán bekövetkező anyagi gyarapodás, az oktatásban résztvevők körének nagyfokú bővülése, a művelt városi középréteg súlyának növekedése összességében mind szerepet játszottak a régi patrónus-kliens viszony háttérbe szorulásában.

Ezek a társadalmi változások is hozzájárultak a nemzetté válási folyamat felgyorsulásához. A tágabb arab egységtudat mellett a helyi identifikációs elemek megerősödése főképp az 1948-as trauma után figyelhető meg. A nagyszámú menekült kilátástalan helyzete, a megaláztatások, annak tudatosodása, hogy sorsuk megváltoztatásában elsősorban saját magukra támaszkodhatnak, Bibó szavaival „erős közösségi kohéziót hozott létre, de egyben az össz arab tudatot is megerősítette”.¹⁸ 1967 kihatásainak eredményeként a palesztin nacionalizmus társadalmi bázisa nagymértékben kiszélesedett, ami az új viszonyokból kiemelkedő hatalmi elit által irányított felszabadító harchoz kedvező feltételeket teremtett.

A PFSZ megalakulása, Arafat színrelépése, hatalmának megszilárdulása

A palesztinok harcában meghatározó szerepet játszó politikai-katonai szerveződések megjelenése, aktivizálódása főként a hatvanas évektől figyelhető meg. Egyiptom és más arab államok ösztönzésére Ahmed Sukeiri vezetésével 1964 májusában a jordániai fennhatóság alatt lévő Kelet-Jeruzsálemben megalakult a Palesztin Felszabadítási Szervezet (PFSZ).¹⁹ Létrejöttét elsősorban az inspirálta, hogy az izraeli nukleáris program előrehaladása, a Galileai-tengertől a Negev-sivatagig húzódó vízvezeték kiépítésének befejezése fokozta a térségbeli feszültséget. A tömörülést Kairó szoros politikai felügyelete mellett Nasszer egyiptomi elnök az Izraellel

szembeni nyomásgyakorlás egyik eszközévé kívánta tenni. Sukeiri az alakuló ülésen kijelentette, hogy a PFSZ a palesztinai arab nép felszabadulásért vívott harc fő mozgósító ereje. A 422 küldött részvételével lezajlott találkozón elfogadták a 29 cikkelyből álló Nemzeti Chartát és a PFSZ alkotmányát.

Az újonnan alakult szerveződés programja aláhúzta, hogy a brit mandátumterület határai közti Palesztina arab föld, melynek felszabadításához mozgósítani kell az arab államok katonai, anyagi és szellemi erőforrásait. Az arab országoktól való függést nagyon jól jelezte az a pont, mely leszögezte, hogy a szervezet nem gyakorol semmiféle szuverén jogot a Nyugati Part és a Gáza övezet felett. Természetesen ez a kiszolgáltatottságból fakadó megfogalmazás volt, palesztin vezetők igazából ezt egy ideiglenes állapotnak fogták fel.²⁰ A találkozón elfogadott alkotmánytervezet Jeruzsálem székhellyel kimondta a PFSZ megalakulását. A szervezet legfőbb döntési szervének a képviselőtestületként funkcionáló Nemzeti Tanácsot nyilvánította, melynek tagjai a különböző politikai frakciók, helyi és diaszpórában élő palesztinok, szakszervezetek, más társadalmi szervezetek képviselőiből kerülhettek ki. A PFSZ operatív ügyeinek irányítását a dokumentum egy választott Végrehajtó Bizottságra bízta.²¹ Az alkotmányban rögzített intézményi struktúra egy átmeneti állapotra lett tervezve, melyet egy valamikori választás után módosítani akartak.

A politikai program a jeruzsálemi találkozó több résztvevőjében némi csalódást keltett. Közéjük tartoztak a Palesztinai Nemzeti Felszabadítási Mozgalom (Harakat al-Tahrir al-Filastiniyya) képviselői. A kezdetbetűkből Fatah (Hódítás) néven ismertté vált szervezet ekkor még nem csatlakozott a PFSZ-hez, de megfigyelőként képviseltette magát a tanácskozáson. Ők is radikálisabb hangvételű, a fegyveres fellépés mellett egyértelműbben elkötelezett dokumentumot vártak. A jeruzsálemi fórum elfogadta ugyan a Palesztin Felszabadítási Hadsereg (PFH) felállításának tervét, de a szervezés – tükrözve az arab államok óvatos magatartását – csak lassan haladt előre. A Fatah, mely néhány éven belül számottevő erővé vált a palesztin mozgalomban, a hatvanas évek első felében még egy jelentéktlenebb bázissal rendelkező szerveződés volt.

Az 1959 őszén létrejött szervezet legismertebb személyisége Jasszer Arafat (Abu Ammar) volt, aki az elkövetkezendő évtizedekben a nemzeti mozgalom meghatározó személyisége lett.²² Már az 1948-as háború után társaival elhatárolta magát a korábbi nemzedéktől, mely elvesztette Palesztinát. Noha a tágabb arab közösségi szolidaritásnak, az arab országok támogatásának ő is jelentős szerepet tulajdonított, felfogásában a palesztin nacionalizmus érdekei élveztek elsőbbséget. Szerinte a palesztinoknak alapvetően a saját kezükbe kell venniük a sorsuk alakítását, hiszen ha állandóan arra várnak, hogy mások

hozzanak döntést helyettük, akkor sohasem fogják visszaszerezni elvesztett földjüket és jogaikat.²³

A cél, ahogy a Fatah 1959-től kiadott időszakos lapjában, a „Mi Palesztinánk”-ban megjelent cikkeiben is megfogalmazást nyert, egy igazi palesztin entitás megteremtése, s nem egy olyan politikai keret kialakítása, melyet külső arab és más hatalmi tényezők próbálnak a palesztinokra ráerőltetni. Arafat és társai nagy érdeklődéssel tanulmányozták Mao Ce-tung, Franz Fanon, Che Guevara, Régis Debray, Vo Nguyễn Giap nézeteit, a kínai, vietnámi, kubai átalakulás, az algériai Nemzeti Felszabadítási Front franciák ellen vívott háborújának tapasztalatait. A hatvanas évek Fatah-kiadványai arról tanúskodtak, hogy egy kis országban győztes forradalomként Kuba és guevarizmus állt hozzájuk a legközelebb. Vagyis az a felfogás, mely szerint nem kell megvárni a forradalom minden feltételének megteremtődését, ezek kialakulása a forradalmárok kisebb csoportja által megkezdett gerillaharc révén gyorsítható, s a célok megvalósítása egy jól felfegyverzett hadsereggel rendelkező államhatalommal szemben is sikerre vihető.

A szervezet a harcát az ázsiai, afrikai, latin-amerikai népek kolonializmus és imperializmus ellen vívott harca részének tekintette. A Fatah Központi Bizottságának 1969 januárjában nyilvánosságra került 7 pontos terve legfőbb céljaként a palesztin nép zsidó kolonizációtól való megszabadítását, s egy független, demokratikus palesztin állam létrehozását jelölte meg. Ebben minden egyes állampolgár, beleértve a zsidókat a program értelmében egyenlő jogokat élvezne.²⁴ Arafat ugyanezen év augusztusában adott interjújában egyértelművé tette, hogy egy létrejövő új entitás arab karakterű lenne. A lakosság arab többsége mellett ezt azzal indokolta, hogy az államalakulat stabilitása nem utolsó sorban azon múlik, hogy mennyire sikerül integrálódni a regionális arab környezetbe. E nélkül ugyanis a muszlim, zsidó, keresztény állampolgárokból álló új állam az első zsidó államhoz, s a keresztények államához hasonlóan a környezetében idegen, s időleges képződmény lenne.²⁵ A Fatah program és Arafat tehát eléggé egyértelműen egy önálló palesztin államról beszélt, melyben a zsidók és a keresztények kisebbséget alkotnának.

A Fatah, mely a PFSZ megalakulása idején még nem az egyiptomi, hanem elsősorban a szíriai vezetésre támaszkodott, izraeli célpont elleni szabotázsakciót először 1965-ben hajtott végre. A figyelemfelkeltés mellett az időzítésben az is közrejátszott, hogy passzivitása ellenére a PFSZ-nek, mint integráló szervezetnek a pusztasága egyre nagyobb reményeket ébresztett a palesztinokban. Ennek következtében a Fatah tagsága is átmenetileg fogyatkozott, ezért ezt a folyamatot közvetlen akciókkal próbálták ellensúlyozni.

A fokozott aktivitás megfelelő szervezeti háttérrel követelt, melynek kiépítése hosszabb időt vett igénybe. Az operatív irányítás hatékonyabbá tétele érdekében a Fatah alapítóinak részvételével 1963-ban Központi Bizottságot hoztak létre. Jórészt ettől az időszaktól kezdődött annak a szervezeti struktúrájának a szisztematikus kiépítése, mely a térség számos országában tapasztalható tradicionális pártszerveződési gyakorlat helyett az „apparátus elvére” alapozódott. A hetvenes évekre többé-kevésbé kiformalódó szervezeti keretek alkalmassá tették a csoportosulást a fegyveres harcra és a mind nagyobb számú támogató politikai integrálására. A centralizáció-decentralizáció sajátos kombinálása egy olyan alakzatot eredményezett, melyben a vezetés legitimitását a helyi szinteken megfogalmazódó ellenvélemények kevésbé tudták megkérdőjelezni.²⁶

A Fatah tömegbázisának kiszélesítése, szervezeti struktúrájának kiépítése szempontjából jelentős fordulat volt az 1967 júniusi háború. Az arabok megalázó veresége után Arafaték gerillastratégiája felértékelődött a szervezet tevékenységét addig fenntartásokkal kezelő kairói kormány szemében. Ennek jele volt, hogy Nasszer 1967 végén ejtette Sukeirit, és új fejezetet nyitott a Fatah vezetőivel való kapcsolatokban.²⁷ Az egész arab világban jelentős visszhangot keltett az 1968 márciusi karamehi ütközet, melyben a Fatah fegyveres csoportja, az Asszifa, jelentős veszteségek árán, de visszafordulásra kényszerített egy megerősített izraeli csoportosítást. Ennek hatására sokan csatlakoztak a szervezethez, melynek növekvő politikai befolyása tükröződött a Palesztin Nemzeti Tanács 1968 júliusában, Kairóban tartott negyedik ülésén, amely során revideálták a Nemzeti Chartát. A hét új elemmel összességében 33 cikkelyre bővült dokumentum a palesztin nacionalizmus célkitűzéseit az addigiakhoz képest a legátfogóbban összegezte. Mindez egy tágabb értelemben vett arab egységtudattal szerves egységben jelent meg, de e dualitáson belül a palesztin nacionalizmus primátusa a korábbiakhoz képest jóval nagyobb hangsúlyt kapott.²⁸

A palesztin alkotmányban a kairói ülésen csak kisebb jelentőségű változások történtek. Így például a PFSZ legfőbb testülete, a Palesztin Nemzeti Tanács tagjainak megbízását háromról két évre, a Végrehajtó Bizottság tagjainak számát 15-ről 11 főre csökkentették. A szervezet működésében jelentős fordulatot hozott a palesztin parlament 1969 februárjában, Kairóban tartott V. ülésén, ahol a Fatah hivatalosan is része lett a PFSZ-nek. Arafatot a VB-be kooptálták, majd megválasztották e kulcsfontosságú testület vezetőjének. Az operatív politikai irányító poszt megszerzése mellett ugyancsak ő lett a PFH főparancsnoka.²⁹

A PFSZ új vezetője elődeinél jóval nagyobb hatalommal rendelkezett. A háború után még cseppfolyósabbá váló közel-keleti helyzet, a palesztin mozgalmakon belüli megosztottság fokozódása, az ellenállási mozgalom bázisterületének Libanonba történő áthelyezését

kikényszerítő 1970-es jordániai válság a centralizáció erősítését igényelte.³⁰ A szervezet egy sajátos összpalesztin tömörülésként funkcionált, egyesítve magában a törvényhozó és végrehajtó hatalmat, a különböző politikai-katonai, szakmai és tömegszervezeteket.³¹ A sorozatosan felszínre törő ellentétes érdekek kezelését nehezítette, hogy a palesztin szervezeteken keresztül külső hatalmi tényezők is megpróbálták a palesztin nemzeti mozgalom irányvonalát befolyásolni. Ezeket a nehézségeket Arafat politikai manőverezéssel, a PFSZ szervezeti struktúrájában végrehajtott változtatásokkal, a maga és a hatalmi csoportjának helyzetét erősítő lépésekkel próbálta áthidalni.

Ezek közé tartozott 1970-ben a PFSZ Központi Bizottságának felállítása. Az ugyancsak Arafat vezette testület egyrészt koordinálta a Jordániában lévő fegyveres csoportok lépéseit, másrészt bizonyos jogkörök elvonásával „támogatni” kívánta az elnöksége alatt álló VB munkáját, amelyben ekkor még nem volt egyértelmű többsége. Az egyre erősödő kritikák hatására a PNT 1971-ben megszüntette a KB-t, és újra a régi jogköröket biztosította a VB-nek. Maradandó intézményi újításnak bizonyult viszont a PFSZ Központi Tanácsa (KT), a „mini parlament”, melynek felállítását a PNT 11. ülészsaka határozta el 1973 januárjában. Fő feladatát abban jelölték meg, hogy a PNT két ülészsaka között döntsön a végrehajtó testület által előterjesztett javaslatokról.³² A KT politikai jelentősége a palesztin parlament ülészsakáinak ritkulásával mindinkább növekedett.

A PFSZ vezető hatalma stabilizálásához szüksége volt az anyagi források feletti ellenőrzés monopolizálására, s a képviselői intézményekben valamint a VB-ben egy szilárd többség biztosítására. A Fatah pénzforrásai mellett Arafat viszonylag gyorsan megszerezte az ellenőrzést a PFSZ pénzügyei felett. A Palesztin Nemzeti Alap, a PFSZ 1971-ben létrehozott „pénzügyminisztériumának” alapszabályzata kimondta, hogy a különböző politikai-katonai szervezeteknek, a PFH harcosainak, mártírok családjának, a harcokban megsebesülteknek, a PFSZ különböző részlegeinek, iskoláknak, kulturális és egészségügyi létesítményeknek, lapoknak, tudományos kutatással foglalkozó intézményeknek stb. juttatandó pénzeszközöket a VB elnökének, vagyis Arafatnak kell jóváhagynia. Az arab országokból, különböző adományokból, gyűjtésekből, átutalásokból származó pénzeszközök feletti rendelkezés a VB vezetőjének nagy manőverezési lehetőséget biztosított. Lehetővé tette, hogy ellenfelei táborát gyengítse, s a saját bázisát kiszélesítse.

A szövetségesek biztosítása nemcsak a PFSZ-en belül volt fontos, hanem például abban az országban, ahol a legfontosabb palesztin bázisterület volt.³³ Arafat még 1969-ben elhatározta, hogy „Szammed” néven egy gazdasági tevékenységgel foglalkozó intézményt állít fel, mely az évek előrehaladtával a különböző arab országokban egyre több céggel rendelkezett,

s több ezer embert foglalkoztatott. A vállalkozásokban juttatott állások, a jövedelemből való részesedés sokakat tett a VB vezetőjének lekötelezettjévé. Arafat hatalmi helyzetének megerősödésében jelentős szerepet játszott a PFSZ-en belüli ún. kvóta rendszer. Ez lehetővé tette, hogy a különböző palesztin intézményekben a Fatah a legtöbb képviselővel és a legnagyobb anyagi forrással rendelkezzen. A szervezet helyzetét még inkább erősítették a PNT-ben és a KT-ban helyet foglaló független képviselők, ezek többségében ugyanis Fatah-szimpatizánsok voltak.

Hasonló volt a helyzet a tömegszervezetek, szakmai és érdekvédelmi szerveződések képviselői esetében. A lojalitásnak anyagi vonzatai is voltak, nem is szólva arról, hogy a szimpatizánsok a Fatah-tagokhoz hasonlóan fontos posztokra is kinevezést kaphattak. A PFSZ-vezető számára természetesen kulcsfontosságú volt, hogy a képviselőtestületekben és a VB-ben szilárd többsége legyen és ez állandósuljon. Ennek egyik jól bevált módszere a testületek létszámának állandó növelése volt. Mivel a PNT 1971 elején tartott 8. ülésén Arafat és a parlament elnöke kapott felhatalmazást a személyi javaslatok összeállítására, e testületek új tagjai főként a PFSZ vezetőjének vonalát támogatókkal bővültek.³⁴ A folyamatos bővítésnek volt egy másik, politikai szempontból ugyancsak jól kamatoztatható következménye: a hatvanas évek végén még a fegyveres szervezetek képviselői alkották a küldötteknek több, mint a felét, a főként a polgári szférából származó képviselők számának növekedésével a részarányuk azonban jelentősen csökkent.

A hetvenes évek derekára Arafat és a Fatah jelentősen megszilárdította a PFSZ-en belüli pozícióját. Megkezdődött, igaz egyelőre csak a diaszpórában, egy új neopatrimoniális struktúra kiépítése. Erre az időre esett a hatvanas évek végén kiteljesedő maximalista politikai program átértékelésének kezdete. A változó megközelítés leginkább a palesztin állam létrehozásával kapcsolatos elképzeléseket érintette, melyek területileg a brit mandátum határaiból indultak ki.

A módosulásnak több összetevője is volt, melyek közül csak egyre az 1973-as arab-izraeli háborúra szeretnénk utalni. Még a háború napjaiban a Fatah KB ülésén felvetődött, hogy mivel Jordánia kimaradt a konfliktusból Huszein királynak Ciszjordániával kapcsolatos jogai is elvesztek, s ezzel megteremtődik egy „mini palesztin állam” létrehozásának lehetősége.³⁵ Az ezúttal kínkeservvel kivívott izraeli győzelem után a korábbiaknál is egyértelműbbé vált, hogy az arab-izraeli konfliktust tárgyalásos úton lehet csak rendezni. Ez a palesztinoktól is megfelelő alkalmazkodást kívánt, amit egyáltalán nem volt egyszerű megtervezni, mivel a Fatah legfőbb bázisának számító menekülttáborokban és több radikális szervezet körében a békés megoldással együtt járó kompromisszumok egyáltalán nem voltak népszerűek.

A másik oldalon a régi stratégia fenntartása azzal a veszéllyel járt, hogy a PFSZ nemzetközileg teljesen elszigetelődik. Egyfajta kompromisszumos kiindulópontként egyes palesztin vezetők a háború után nyílt fórumokon is megfogalmazták a „mini állam” koncepcióját, mely érdekes módon jellegét tekintve hasonlított Ben Gurionnak a zsidó állam fokozatos megteremtésével kapcsolatos 1937-es elképzeléséhez.

Végül a PNT 1974 nyarán a Kairóban tartott 12. ülésén előterjesztett politikai programban, óvatos megfogalmazásban, de a koncepciót elfogadták a képviselők. A dokumentum továbbra is a fegyveres harc prioritását hangsúlyozta, ugyanakkor más eszközöket sem zárt ki a palesztin területek felszabadítása és e területeken egy nemzeti hatóság, vagyis egy állam létrehozása érdekében.³⁶ A „mini-állam” koncepcióját az Arab Liga 1974 októberi rabati értekezlete is támogatta, egyben elismerve a PFSZ-t a palesztin nép egyetlen jogos képviselőjének. Ugyancsak jelentős áttörés volt, amikor egy hónappal később az ENSZ Közgyűlés, a palesztinok régi sérelmét orvosolva, elismerte a palesztin nép Palesztinában való önrendelkezési jogát és a szervezetnek megfigyelői státust biztosított.

Az ezt követő periódusban a nagypolitika szintjén egy palesztin autonómia létrehozása került előtérbe, de a hetvenes évek végének regionális folyamatai nem kedveztek az ezt célzó tárgyalásoknak.³⁷ Izrael, különösképp a Likud tömb 1977 májusi választási győzelme után, felgyorsította a megszállt területeken a zsidó települések építését. A zsidó állam stratégiai pozícióját a katonailag legerősebb arab országgal, Egyiptommal 1979-ben megkötött békeszerződés, s két térségbeli riválisának Iraknak és Iránnak a következő év őszén kirobbant háborúja nagyban megerősítette.

A jeruzsálemi kormány ilyen körülmények között jó alkalmat látott arra, hogy a palesztin nemzeti mozgalomnak a megszállt területeken, s különösképp a Libanonban kialakított pozícióit megtörje. Saron izraeli hadügyminiszter 1982 tavaszán számos ciszjordániai PFSZ-barát polgármestert, önkormányzati testületet eltávolított és néhány hónappal később hasonló lépéseket tett Gázában is. Júniusban az izraeli erők Libanonba történő benyomulásával kirobbant az ötödik arab-izraeli háború, melynek stratégiai végcélját, a PFSZ katonai szétzúzását, Izraelnek nem sikerült elérnie. A katonailag meggyengített, politikailag még inkább megosztott PFSZ Tunéziába helyezte át a székhelyét, s szembe kellett néznie azzal, hogy a megszállt területeken is új kihívások jelentkeznek. A Fatah által is favorizált, illetve az újonnan létrejövő grass root szerveződésekben 1982 után megerősödött a baloldal befolyása, ugyanakkor a PFSZ-szel szimpatizáns értelmiségi csoportok tömegbefolyása eléggé lehatárolt volt. A nyolcvanas években Arafat jelentős összegeket utalt át a Fatah libanoni, ciszjordániai, gázai pozícióinak megerősítésére. Ennek ellenére a megszállt

területeken 1987 végén kirobbant palesztin felkelésre (intifada) a Fatah csak fáziskéséssel tudott reagálni. Az első arab-izraeli háború óta első ízben fordult elő, hogy a harc súlypontja kívülről, a diaszpórából a megszállt területekre helyeződött át.

A PFSZ Végrehajtó Bizottsága a befolyását igazából csak a következő év során, a békefolyamat irányába tett stratégiai opcióval tudta megerősíteni. Maga a fordulat a palesztin autonómia kérdésének nemzetközi felértékelődése, valamint Huszein jordániai uralkodó döntése nyomán következett be, aki 1988 júliusában a muszlim szent helyek kivételével lemondott országának Ciszjordániával kapcsolatos jogairól. A keletkezett űrt csak a PFSZ tölthette be, melynek legfőbb testülete a PNT novemberi algíri ülésén az államiság szempontjából fontos döntéseket hozott. Az itt elfogadott függetlenségi nyilatkozat aláhúzta, hogy a palesztinai arab nép a történelem zivatarai, a lakosság többségének a „szervezett terror” következtében történő kiűzése ellenére mindig is megőrizte integráns kapcsolatát Palesztinával.

A dokumentum Jeruzsálem fővárossal proklamálta az arab nemzet részét alkotó Palesztin Állam létrejöttét, mely minden palesztinnak az országa, tekintet nélkül arra, hogy adott pillanatban hol tartózkodnak. Az államiság jogforrásaként, a palesztin szuverenitás nemzetközi legitimációjaként az ENSZ Közgyűlés már említett 181. számú határozatára hivatkozott. Formálisan ez váltást jelentett a korábbi időszakhoz képest, hiszen a világszervezet döntését annak idején az arab országokhoz hasonlóan a palesztin közösség vezetői sem fogadták el. Ténylegesen azonban e kérdésben a PFSZ vezetői részéről a fordulat már a „mini-állam” koncepciójának felbukkanásával a hetvenes évek elején megtörtént, hiszen ez zel de facto elfogadták a „két államiság elvét”.

Ugyancsak „rég-új” elem volt az ülésszakon elfogadott politikai nyilatkozatnak ama része, melyből kiderült, hogy a Palesztin Államot az 1967-ben megszállt palesztin területeken, Ciszjordániában, Gázában és Kelet-Jeruzsálemben képzelték el. Az egykori mandátumterület valamivel több, mint 20 százalékan egy demokratikus parlamentáris rendszert akartak teremteni, mely messzemenőig respektálná a vallási-etnikai kisebbségek jogait. A deklarációban az igazán új elemet az ENSZ BT 242. és 338. számú határozatának elfogadása jelentette, mellyel a PNT közvetve elfogadta Izrael létét.³⁸ A függetlenségi deklarációval az államiság attribútumait nélkülöző szimbolikus entitás létrejöttét proklamálták, melynek egyfajta legitimitást a viszonylag széleskörű nemzetközi elismerés biztosított.³⁹ A Palesztin Állam elnökévé PKT 1989 áprilisi tuniszi ülésén Jasszer Arafatot választották.

Az oslói folyamat, a palesztin autonómia intézményi keretei, az alkotmányozást kísérő viták

A palesztin vezetés az ENSZ fórumokon, s a különböző nemzetközi eszmecserék során igyekezett egyértelművé tenni, hogy a valódi államiság megteremtését a PNT stratégiai döntésének szellemében tárgyalásos úton akarják elérni. Ehhez a külső feltételek jóval kedvezőbbek voltak, mint korábban. A hidegháborús korszak végén a Szovjetunió nemzetközi befolyásának csökkenése, kötelezettség-vállalásainak ártértelezése a palesztin ügy támogatottsága szempontjából kétségkívül negatív fejlemény volt, de a PFSZ vezetői igyekeztek kiaknázni, hogy a világ első számú hatalmává lett Egyesült Államok érdekeltté vált a közkeleti rendezési folyamat kibontakoztatásában. Mindez azonban amerikai részről nem lehetett volna egy reális külpolitikai opció, ha izraeli vezetők körében nem erősödik fel az a vélemény, hogy a továbbra is komoly biztonsági kockázatot jelentő palesztin intifada befejezése érdekében a katonai-rendőri eszközök mellett megfelelő politikai megoldást kell találni.

Az 1990-ben kezdődő Öböl-válság a PFSZ pozícióit átmenetileg gyengítette, de az Amerika vezette koalíciónak Irak felett aratott győzelme után a palesztinok is részesei lettek a spanyol fővárosban 1991 őszén elindult rendezési tárgyalásoknak.⁴⁰ A madridi folyamat során az első áttörés éppen az izraeli-palesztin tárgyalásokon következett be, a kölcsönös elismerést követően 1993 szeptemberében Washingtonban a két fél képviselői aláírták az „Elvi nyilatkozat az átmeneti önkormányzattal kapcsolatos szabályozásokról” (DOP) c. viselő dokumentumot.

Az azóta történelmi jelentőségűvé vált megállapodás a két fél közt az ENSZ BT 242. és 338. határozata alapján folyó tárgyalások célját követően jelölte meg: öt évre szóló átmeneti palesztin autonómia feltételrendszerének kialakítása a Nyugati Parton és a Gázai övezetben, e periódus kétoldalú kapcsolatainak szabályozása, továbbá a végleges rendezés előkészítése. A korábbi Camp David-i keretből kiinduló megállapodás előkészítői úgy vélték, hogy ebben az átmeneti időszakban három egymásra épülő egyezményt kell tető alá hozni: az első a gáza-kerikói autonómia, a második ennek ciszjordániai kiterjesztése, a harmadik pedig a végleges rendezési témákban történő megegyezés. A tárgyalófelek úgy gondolták, hogy az első két szakaszt illetően könnyebb lesz a közös nevezőt megtalálni és kialakul az a bizalmi légkör, mely feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a harmadik időszak nehéz tárgyalási témáiról – így például Jeruzsálem és a zsidó települések jövője, a menekültkérdés, a vízmegosztás, határok, speciális biztonsági problémák – is egyetértésre jussanak.⁴¹ Nem volt leírva ugyan, de a dokumentumból kiérződött, hogy öt év elteltével elvileg lehetségesnek tartják egy palesztin állam létrejöttét.

A gondosan összeállított forgatókönyvet azonban a valóság már szinte az DOP életbe lépése után átírta. A világ ettől fogva lassan hozzászokhatott ahhoz, hogy a nagy hírveréssel beharangozott határidők az izraeli-palesztin rendezési folyamat során rendszeresen csúsznak. Az első lépcsőfokot jelentő Gáza-kerikói Egyezményt mintegy fél éves késéssel, 1994. május 4-én hagyták jóvá, így ez a nap lett az öt éves átmeneti palesztin autonómia kezdete. A kairói kongresszusi palota Kheopsz-termében megszülető megállapodás után nem sokkal a Palesztin Autonóm Területen (PAT) megtörtént az izraeli csapatok kivonása, illetve átcsoportosítása. Az új politikai entitás közigazgatásának irányítója az egyezmény előírásainak megfelelően a törvényhozói és végrehajtó hatalommal rendelkező Palesztin Hatóság (PH) lett, mely május 26-28. között tartotta első ülését a PFSZ székhelyén, Tuniszban.⁴² Arafat eredetileg úgy gondolta, hogy az általa vezetett 24 fős testület egyik fele a diaszpórából, másik pedig a megszállt területekről származó politikusokból, szakértőkből fog állni. Végül is csak 19-en vállaltak tárcát az egyfajta ügyvivő kormányként tevékenykedő testületben, melynek hatásköre azonban nem terjed ki a külpolitikára és a külső védelemre.⁴³

A PH első ülésén egy politikai programot is elfogadtak, mely a PH legitimációját nem a DOP-ból, vagy a Gáza-kerikói Egyezményből, hanem ezek egyik életre hívójától, a palesztin nép összességét megtestesítő PFSZ-től származtatta. A program a testület feladatai közé sorolta többek között a PAT intézményeinek, önkormányzati struktúrájának megtervezését, egy plurális politikai rendszer feltételeinek megteremtését. A közigazgatási hatáskörök átvételével az autonóm zónában a PH 9000 főből álló rendőri erőt hozhatott létre. Arafat egyik első rendeletével az visszaállította az 1967-es izraeli megszállás előtt érvényes jogrendet, vagyis Gázában az egyiptomi, Jerikóban pedig a Nyugati Parton korábban érvényben lévő jordániai törvénykezés lépett életbe. A lépés izraeli kormánykörökben nagy felháborodást keltett, s az autonómia-egyezmény megsértéséről beszéltek.⁴⁴

A palesztin földre 27 éves távollét után 1994. július 1-jén visszatért Jasszer Arafat nyugodtan formálhatta itteni hatalmi bázisát, mivel az egyezmények figyelembe vételén túl alkotmányos előírások nem kötötték meg a kezét. Elvileg bizonyos ellensúlyt teremthetett volna a DOP-ban hangsúlyos szerepet kapott „Tanács”, de ennek a képviseleti intézménynek a megteremtésére csak akkor volt lehetőség, ha az átmeneti palesztin autonómiáról szóló megállapodást már tető alá hozták, s megtartották a választásokat. Ám az újabb egyezményről szóló tárgyalások az izraeli hadseregnek az új helyzethez való alkalmazkodása, a terrorista merényletek, az autonómia ciszjordániai kiterjesztése kapcsán jelentkező érdeellentétek miatt igen csak elhúzódtak.⁴⁵

Végül is 1995. szeptember 28-án több, mint egy éves késéssel, Washingtonban megszületett az átmeneti palesztin autonómiáról szóló megállapodás. A vaskos, első látásra minden részletre kiterjedő dokumentum többek közt négy fázisban végrehajtandó izraeli csapatátcsoporthozásról rendelkezett, melynek első szakaszát, a népesebb palesztin városok, falvak, menekülttáborok kiürítését még a palesztin választások előtt végre kellett hajtani. Az egyezmény a kormányzás felelősségét a 82 tagú törvényhozó és végrehajtó hatalommal rendelkező Tanácsra bízta, de nem sokkal később a mandátumok számát Arafat kérésére 6 kinevezett képviselővel 88-ra bővítették. A dokumentum úgy rendelkezett, hogy az autonóm terület operatív ügyeit a Tanács egyik bizottsága, a Végrehajtó Hatóság fogja irányítani, melynek vezetőjét és a képviselőtestület tagjait egy időben, de külön-külön kell megválasztani.

A Tanács és a Végrehajtó Hatóság elnöke alkotják a Palesztin Átmeneti Önkormányzati Hatóságot, melynek mandátuma az autonómia kezdetétől számított öt évet nem haladhatja meg. A Végrehajtó Hatóság tagjait a Tanács tagjai közül kell kiválasztani, de az elnöknek joga van kívülállót kineveztetni, ezek száma azonban nem haladhatja meg a testület tagjainak 20 százalékát. A megállapodás szükségesnek tartotta, hogy a Tanács az átmeneti időszakra érvényes alaptörvényt fogadjon el. A felek az autonóm terület rendőri állományát 30 ezer főre emelték, az egyezmény rögzítette az izraeli csapat-átcsoporthozások menetrendjét a biztonsági, igazságügyi, gazdasági együttműködéssel, valamint a palesztin választásokkal kapcsolatos teendőket.⁴⁶

A megállapodásnak az autonóm terület hatalmi intézményeivel foglalkozó elemei nem voltak mentések az ellentmondásoktól. A szövegben a Végrehajtó Hatóság a Tanácstól kapja a legitimációját, ugyanakkor vezetője úgymond hivatalból tagja ennek. Mivel Arafatról volt szó, a PFSZ vezetőjéről, nem lehetett őt úgy tekinteni, mint egy kisebb területen élő palesztinok ügyeiben kompetens Tanácsnak az alárendeltjét. Az a kitétel, hogy a Tanács és a végrehajtó testület vezetője alkotják az Önkormányzati Hatóságot, akikre külön kell szavazni, egyértelművé tette, hogy egy sajátos elnöki rendszer kialakítására kerül sor.

A hatalmi koncentrációt elvileg az alaptörvénnyel lehetett volna ellensúlyozni, amely kontroll mechanizmusoknak és a demokratikus jogoknak megfelelő alkotmányos háttérrel biztosít, amit a megállapodás is szorgalmazott. Egy alkotmánytervezet kidolgozása már a DOP aláírása után megkezdődött, de az izraeliek akadékoskodása illetve Arafat ellenérdekeltsége miatt a jogászok erőfeszítései hosszú időn át nem jártak eredménnyel.

Palesztin oldalon nem volt kellőképp tisztázott, hogy az átmeneti jelleg határai hol is húzódnak, sokan tartottak attól, ha a tervezetet elfogadják, akkor nehéz lesz azon számottevőbb módosításokat eszközölni. Politikailag az alkotmányozás számára még nagyobb

terhet jelentett, hogy két felfogás ütközött egymással: az első szerint a PFSZ szempontjaiból kell kiindulni, s egy alaptörvénynek az összes palesztin érdekeit kell tükröznie, a másik érvelés úgy hangzott, hogy egy átmeneti alkotmánynak csak az autonóm terület mindennapjait kell szabályoznia. Ez bizonyos fokig a PFSZ szerepének csorbítását jelentette volna, aminek Arafat nem akart zöld utat biztosítani, hiszen ezzel saját manőverezési lehetőségeit is szűkítette volna. Így e téren inkább továbbra is megmaradt egy patthelyzet, melynek minél hosszabb ideig tartó fennmaradásában a palesztin vezető is érdekelt volt.

A térségben eléggé vegyes visszhangot kiváltó washingtoni megállapodás aláírása után néhány héttel, november 4-én az oslói folyamatot élesen ellenző zsidó szélsőségesek Jichák Rabin (1922-1995) miniszterelnököt meggyilkolták. Sokan attól tartottak, hogy ez a megállapodás első lépcsőjének végrehajtását, az izraeli csapatkivonások első szakaszát veszélybe fogja sodorni, ami a palesztin választásokat is megtorpedózhatja, mivel a katonai műveleteket 22 nappal a voksolás előtt be kellett fejezni. Simon Peresz ügyvivő miniszterelnök azonban nem sokkal a tragédia után sietett egyértelművé tenni, hogy folytatja elődje politikáját. Az izraeli erők november 13-án kezdték, s december 27-én befejezték hat város és számos palesztin falusi körzet kiürítését, lehetővé téve ezzel a régóta tervezett autonómia választások kiírását. December folyamán a Palesztin Hatóság, illetve annak vezetője ratifikálta a választási törvényt, s 8-án hivatalosan is bejelentették, hogy a választásokat 1996. január 20-án fogják megtartani.⁴⁷ Már ezt megelőzően megkezdődött a mintegy 1,2 millió választásra jogosult palesztin lajstromba vétele. A PFSZ VB novemberi kairói ülésén minden politikai erő felszólított arra, hogy induljon a választásokon. Voltak olyan politikai csoportosulások, így például az Iszlám Dzsihád, a NFPP, illetve a DFPP nevű szervezetek, melyek már eleve közölték, hogy bojkottálják a választásokat. A megfigyelők különösképp kíváncsian várták, hogyan dönt a nagyobbik fundamentalista szervezet, a Hamász, mely a tárgyalási folyamat addigi eredményeit visszafordíthatatlannak véelve már bejelentette, hogy Nemzeti Iszlám Párt néven politikai párttá fog átalakulni. Decemberben a Hamász és a Fatah képviselői közt Kairóban tárgyalások kezdődtek az iszlámista csoportosulás részvételéről. Mivel a Hamász továbbra sem adta fel abbéli szándékát, hogy izraeli célpontokat fog támadni, a tárgyalások eredménytelenül végződtek. A szervezet végül is salamoni döntést hozott: hivatalosan nem indult a választásokon, de híveinek nem tiltotta meg, hogy valamilyen formában részt vegyenek a voksoláson.

Az 1996. január 20-i szavazást, talán azért is mivel ez volt az első szabad, demokratikus választás, a Gázai övezetben és Ciszjordániában, rendkívül magas, közel 80 százalékos részvételi arány jellemezte. A szavazáson megjelentek aránya Gázában volt a legmagasabb.⁴⁸

Kelet-Jeruzsálemben mindössze 20 százalékos volt a részvétel, ez persze inkább volt tulajdonítható külső tényezőknek, semmint az itteniek politikai akaratának.⁴⁹ A Tanács 88 mandátumáért végül is 16 politikai szerveződésképviselőjében 552 jelölt versengett, az elnöki pozícióért Arafat mellett egy független jelölt Szamiha Halíl is indult, aki korábban jelentős szerepet töltött be a palesztin nőmozgalomban.⁵⁰ Ahogy az várható volt, Arafat szerezte meg a szavazatok túlnyomó többségét (87, 1 százalék), ellenfele ennél jóval kevesebbet (12,9 százalék) kapott.⁵¹ A megválasztott testületben a Fatah kényelmes többséggel rendelkezett: 51 képviselője került a Tanácsba, a többi 15 rivális politikai szerveződésből csak két kisebb csoportosulás tudott 1-1 mandátumot szerezni a testületben.⁵² A PFSZ vezető politikai erejének helyzetét tovább erősítette, hogy viszonylag jelentős számú, független képviselő szintén a nacionalista csoportosulást támogatta.

A választásokkal, az újonnan felálló intézményekkel megszűnt a Palesztin Hatóság, s új fejezet kezdődött a palesztin politikai rendszer fejlődésében. Jasszer Arafat a Tanács Végrehajtó Hatóságának elnöke 1996. február 12-én tette le a hivatali esküt Gázában. Ő volt a Palesztin Átmeneti Önkormányzati Hatóság és a kormányzat vezetője. Az előbbi megjelölés helyett azonban a közéletben a nemzeti célok hangsúlyozásának jobban megfelelő Palesztin Nemzeti Hatóság (PNH) elnevezés használták. Nem sokkal később március 7-én ugyancsak Gázában ült össze először a Tanács, melynek ekkorra már Palesztin Törvényhozó Tanács (PTT) lett az elfogadott elnevezése. A PTT alakuló ülésén megválasztották a testület elnökségét, és Ahmed Korei (Abu Ala) személyében a törvényhozás első elnökét.⁵³ A következő jelentős fejlemény a PNT április 22-24 közt lezajlott gázai ülészaka volt, mely jelentős nemzetközi figyelmet kapott. A PFSZ legfőbb döntéshozó szervének 1966 óta ez volt az első ülése palesztin területen.⁵⁴ A PNT zárt ülésén törölte a Nemzeti Chartából a zsidó államra nézve különösen sérelmes cikkelyeket, s elhatározták, hogy hat hónapon belül új dokumentumot dolgoznak ki. Ugyanakkor új 18 tagú végrehajtó bizottságot választottak, melynek ismét Arafat lett vezetője. A sort végül az autonóm terület kormányzatának megalakulásáról a PNH elnökének május 9-én elhangzó bejelentése zárta.

Az újonnan formálódó politikai struktúrát elemezve sok megfigyelő leginkább azt latolgatta, hogy lesz-e a képviselőtestületnek valamilyen esélye arra, hogy a túlsúlyos végrehajtó hatalommal szemben valamiféle kontrollt érvényesítsen. A kérdés eleve költőinek tűnt, mivel a képviselők nagy része a Fatah vonzáskörébe tartozott, ennek ellenére rövidesen súrlódások jelentkeztek. A PTT megalakulása után megkezdték a képviselőtestület szakbizottságainak létrehozását, elsőként a jogi bizottság jött létre, hogy kidolgozzák a házszabályt, s lendületet adjanak az időközben elakadt alkotmányozásnak.⁵⁵ Ez utóbbi

kulcskérdés volt, hiszen az átmeneti idősakra szóló alaptörvény nélkül nem lehetett a hatalmi ágak egymáshoz való viszonyát kielégítően szabályozni, a társadalmi élet törvényes kereteit biztosítani. Az alkotmányozásban a kezdeményezést a PTT először a kormányzattól várta, miután ez nem történt meg a testület saját maga vette kézbe a folyamat irányítását. Az elkészült tervezetet a képviselőház 1997 októberében harmadik olvasatban is elfogadta, az átmeneti idősakra szóló alaptörvényt azonban Arafat évekig nem írta alá, végül is erőtlen nemzetközi nyomásra 2002. május 29-én ratifikálta a 112 cikkelyből álló dokumentumot. Ez elvileg az arab térség számos országában meglévő prezidenciális rendszer liberálisabb változatát kívánta megalapozni.⁵⁶

A nem kellőképp megfogalmazott, vagy hiányzó alkotmányos garanciák, de még inkább a neopatrimoniális viszonyok által determinált érdekstruktúrák a hatalmi ágak elválasztásának, a szabadságjogok maradéktalan biztosításának alkotmányos elvét azonban eléggé felemássá tették. A végrehajtó hatalom egyik ellensúlyozó tényezőjéről a bírói hatalom függetlenségéről kevésbé lehet beszélni. Az autonómia időszakában kialakuló bírósági szervezet melynek munkáját eleve befolyásolta, hogy Ciszjordániában és Gázában más jogi szabályozás szerint kell működniük, s az ügyekhez képest kevés volt a szakember.⁵⁷ Ezek tevékenysége is sokszor volt kritika tárgya a kilencvenes években. Az alárendelt helyzetet jól jelezte, hogy a hatalom még a legfelső bírói testület döntéseit is számos alkalommal ignorálta.

Ami a végrehajtó hatalom kontrolljának fő intézményét alkotó törvényhozást illeti, ennek 1997 tavaszán átdolgozott házszabálya a preambulumban leszögezte, hogy a PTT tevékenysége során a hatalmi ágak függetlenségéből indul ki.⁵⁸ A testület az átmeneti korszakra kidolgozott alkotmány értelmében jelentős jogosítványokkal rendelkezett, de a hatalmi viszonyok következtében nem volt olyan helyzetben, hogy a végrehajtó hatalom működését az alkotmány előírásainak megfelelően kontrollálja. A PNH vezetőjének manőverezési lehetőségeit nagyban megkönnyítette, hogy az alkotmány csak hét év múlva emelkedett törvényerőre. Gyakorlatilag egy olyan helyzet állt elő, hogy csak olyan törvények kerültek „alkotmányos” úton elfogadásra, melyek nem sértették a vezetés érdekeit. Ahol valamilyen okból igen, ott gyakorta tapasztalható volt a PTT által jóváhagyott törvények szentesítésének halogatása, „elfelejtése”. Bizonyos kérdések, így például korrupciós ügyek jó néhányszor állították szembe törvényhozókat, illetve azok egy részét a PNH elnökének környezetével.⁵⁹ A kritikus véleményt képviselő törvényhozóval szemben éltek a nyomásgyakorlás eszközeivel, ha kellett a hatalom képviselői fizikai fenyegetéstől sem riadtak vissza. Ugyanakkor volt az éremnek egy másik oldala is, a fellépésben a törvényhozók sem voltak egységesek. Sőt azt lehet mondani, hogy számos olyan képviselő ült a szervezetben, akiknek érdekében állt a felemás

helyzet fenntartása. Voltak, akik fontos állásokat kaptak a PNH apparátusában, sok miniszter egyben parlamenti képviselő is volt, sőt a PTT vezetője is rendszeresen részt vett a palesztin vezetés ülésein.

Az autonómia időszakában kiépülő politikai intézményrendszer sok vonatkozásban „integrálódott” a neopatrimonális hatalmi struktúrába. A PNH elnöke a politikai, pénzügyi, biztonsági szférák feletti ellenőrzést szilárdan a kezében tartotta. A nemzetközi tényezőknek az a várakozása, hogy az oszlopi folyamat a palesztin területeken is dinamizálja a gazdaságot, s ennek fő motorja a külföldi és helyi magántőke lenne, nem realizálódott. A békefolyamat gyors előrehaladásához fűződő remények szertefoszlásával mind egyértelműbbé vált, hogy az „állam”, azaz a PNH marad a legfontosabb munkaadó. Az államapparátusban, biztonsági szerveknél, bizonyos közalkalmazotti területeken, a központi irányítás alatt álló gazdálkodási egységeknél állásban lenni jóval biztosabb megélhetési forrást jelentett, mint a magánszférában. A második intifada kirobbanása 2000 szeptemberében az „állami” szférát is érzékenyen érintette, de a magángazdaságot még inkább ellehetetlenítette. A PNH ellen őrizte állások elnyerése már korábban is „kapcsolati tőkét”, gyakorta magas szintű patrónust igényelt. Ezen alsóbb szintű állások betöltésénél számos esetben Arafat is személyesen interveniált. A palesztin vezető számára a mögötte álló hatalmi csoport hűségének folyamatos biztosítása természetesen kulcskérdés. Miniszterek, tanácsadók, más vezető emberek, befolyásos családok, gazdag üzletemberek, kedvezményezett cégek jelentős jövedelemre tettek és tesznek szert a monopoljogok, koncessziók, manipulált tenderek révén. Ugyancsak ide tartozik állami földek kedvezményes biztosítása különféle projektek megvalósítására a klientúra tagjai számára. Nagyon fontos az egész láncolatban a helyi befolyásos családokból származó falusi előljárók támogatásának biztosítása. Számuk a palesztin autonómia kezdete óta a többszörösére növekedett.

A lassan formálódó palesztin civil társadalom szerveződése is tükrözték a politikai viszonyok átmenetiségét. Már az autonómia időszakát megelőzően a jelentős külföldi támogatásban részesülő palesztin NGO-k fontos szerepet játszottak a szociális szolgáltatásokban, az ipari, mezőgazdasági, idegenforgalmi beruházások, a lakásépítések, a helyi önkormányzatok infrastrukturális projektjeinek támogatásában. A PH létrejöttével a korábban az NGO-k részére érkező támogatások nagy része a PH részlegeihez kezdett befolyjni, s számos szerveződés anyagilag eléggé nehéz helyzetbe került. A kialakuló új helyzet eléggé negatívan érintette például az egészségügyet, ahol a kilencvenes évek derekán az elsődleges szolgáltatásokat jelentős részben az NGO-k biztosították. A problémák orvoslására az autonóm hatóság részéről is igyekeztek megteremteni azokat a törvényi kereteket, melyek a kormányzat

és az NGO-k kapcsolatát szabályozzák. A helyzet kezelésében fontos szerepet játszott a Világbanknak egy speciális támogatási alap létrehozásáról szóló döntése. A PH létrejötte után a több évtizedes múltra visszatekintő emberjogi szerveződések és a kormányzat kapcsolata eléggé ellentmondásosan alakult. Az izraeli hadsereg akciói mellett a palesztin biztonsági szervek fellépése is fokozottabban a vizsgálódás fókuszába került. Az ennek kapcsán tapasztalt jogsértések közzététele a hatóságok részéről nem egyszer éles reakciókat váltott ki. A jogsértések jelzésének módjában az emberjogi szervezetek közt is eltérő megoldásokkal találkozhattunk.

A palesztin politikai szerveződések jól reprezentálják a társadalom politikai pluralitását. A csoportosulások többségének ideológiai-politikai felfogása a nacionalista, baloldali és iszlámista értékorientációba sorolható, melyeken belül sokféle színárnyalattal találkozunk. A politikai rendszer egészéhez hasonlóan a pártrendszer is átmeneti stádiumban van, az iszlámisták például még nem integrálódtak az autonóm terület politikai struktúrájába. A csoportosulások közül jelentősebb támogatottsággal, társadalmi beágyazottsággal a PTT-t és kormányt uraló nacionalista Fatah és az iszlámista Hamász rendelkezik. A többiek jóval kisebb bázist tudhatnak maguk mögött, s ezen erők között bizonyos ideológiai mezőkben nagyfokú fragmentációval találkozunk. A nacionalista mező baloldalán lévők, így a NFPP, a NFPPF, a PNHF a Fatah monopolhelyzetét az autonóm korszakban egyáltalán nem tudták megkérdőjelezni, sőt a befolyásuk bizonyos mértékig vissza is esett. Jelenleg a törvényhozásban csak az NFPPF-nek van egy képviselője. A szorosabb értelemben vett baloldali csoportosulások a Fatah-ból, az említett radikális nacionalista szerveződésekéből és a palesztin kommunista mozgalomból jöttek létre. A korábban már említett DFPPF mellett az utóbbi évtized politikai folyamatai kapcsán ki lehet emelni a Jasszer Abed Rabbó vezette Palesztin Demokratikus Uniót (FIDA), mely számos fenntartással ugyan, de támogatja az oslói folyamatot, s képviselővel rendelkezik a parlamentben, s a kormányban. Ugyancsak a kormány tagja a kommunista párt utódszervezete, a Palesztin Néppárt (PPP), melynek elmúlt időszakban több esetben is súlyos frakcióharccal kellett szembesülnie. Sajátos helyet foglal el a mezőben a szociáldemokrata értékekhez közel álló Palesztin Demokratikus Párt. A demokratikus átalakulás elősegítését, az iszlámista befolyás visszaszorítását fontos célnak tekintő csoportosulást Bássám Abu Sáríf a palesztin vezető egyik ismert tanácsadója hozta létre 2002-ben. Az iszlámista csoportosulások, közülük is a Hamász a második intifada éveiben tudták megerősíteni a befolyásukat. Az általuk kezdetől bírált oslói folyamat megkérdőjeleződése, a lakosság mind súlyosabb szociális helyzete jelentős szerepet játszott a befolyásuk kiszélesedésében. Az autonómia időszakában olyan politikai struktúra körvonalai

bontakoztak ki, mely sok vonatkozásban hasonlatos a számos más arab országban tapasztalható: elnöki rendszer, mely hegemon helyzetben lévő kormánypártra támaszkodva egy erősen kontrollált pluralista rendszert alakít ki.

A Fatah és a PNH infrastruktúráját az újabb intifada évei időszakában lezajló izraeli katonai lépések igen érzékenyen érintették. Különösképp Bush amerikai elnök 2002 júniusában körvonalazott rendezési javaslatai után erősödött a külső nyomás egy palesztin politikai reform végrehajtása érdekében, melynek egyik sarkalatos pontja a miniszterelnöki intézménynek a struktúrába való beépítése volt. Két nappal az iraki háború kirobbanása előtt 2003. március 18-án a PTT nagy többséggel jóváhagyta az alaptörvény ezzel kapcsolatos módosítását.⁶⁰ Néhány nappal később napvilágot látott az eljövendő palesztin állam alkotmánytervezete, melynek kidolgozására a KT még 1999-ben adott felhatalmazást. A kormány megalakítására Mahmúd Abbász kapott megbízást, az általa összállított kabinetnek a törvényhozó testület április 29-én szavazott bizalmat.⁶¹ Magának a miniszterelnöki intézménynek volt tradíciója a palesztin történelemben, s az Oslo-i egyezményt követő alkotmánytervezetek közül volt is, amely ezt tartalmazta, de a PTT által 1997-ben elfogadott variáns már nem. Arafat szerepét a módosítások a kormány irányításában közvetettebbé tették, de politikai befolyását nem tudták korlátozni. A külső nyomás nemcsak ettől, hanem a pénzügyi és biztonsági szférától, a hatalomgyakorlás szempontjából két fontos szférától is el akarta távolítani. Mindez nem sikerült, Abbász tiszavirág életű miniszterelnöki időszaka jól érzékeltette, hogy a palesztin vezető továbbra is meghatározó pozíciókkal rendelkezik. Mindazonáltal úgy tűnik a rendszer további demokratizálását Arafat sem tudja elkerülni, mivel ezt maguk a palesztinok között is egyre többen követelik. A közel-keleti konfliktus megoldatlansága természetesen ezt a folyamatot nagyban lassíthatja. A palesztin vezető igyekszik a reformot kézben tartani, s a korábbi időszaknál nagyobb hajlékonyságot tanúsítani. A törvényesség hangsúlyozása jegyében zöld utat kapott bizonyos korrupciós ügyek feltárása, ígéret történt a biztonsági szervek működésének megfelelő törvényi keretek közt történő szabályozására, s szervezeti működésük racionalizálására.

Összegzésként elmondható, hogy különösképp az autonóm időszakban végbement változások eredményeként a palesztin politikai entitás az államiság számos fontos elemével rendelkezik. Ezek működését, s továbbfejlődését azonban a tradicionális hatalomgyakorlási normák erőteljes jelenléte, s az izraeli-palesztin rendezés megoldatlansága negatívan érinti. Számos jel arra mutat, hogy megkezdődött átmenet az Arafat utáni korszakra. A palesztin vezető - aki mára már szimbólummá vált a nép szemében - távozásával keletkező űrt jó ideig nehéz lesz betölteni. Arafatnak nagyon sok funkciója van, az utódnak, vagy utódoknak fel kell

építeni a hatalmukat a Fatah-ban, a PFSZ-ben, magában a palesztin politikai entitásban. Megfelelő súlyú politikai szövetségesek, anyagi források, biztonsági szervek támogatása nélkül ez elképzelhetetlen. Valószínűleg látszik a palesztin vezető jelenlegi funkcióinak a megosztásával egy új vezetési struktúra kialakítása, ha ez így lesz, akkor mennyire lehet tartós arra ma még nem lehet válaszolni.

Jegyzetek

¹ Bush amerikai elnök az Afganisztán elleni háború megkezdése előtt 2001. október 2-án nyilatkozott erről először. A Saron vezette izraeli kormányzat 2003. május 25 -én fenntartásokkal ugyan, de elfogadta Bush elnök 2002 júniusában road map (útiterv) néven ismertté vált rendezési javaslatait, melyek 2005 -re egy palesztin állam létrehozását is magukban foglalták.

² Al-Ahram Weekly, 2004 május 8. <http://weekly.ahram.org.eg/print/2004/689/fr4.htm>

³ ([http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Reference+Documents/Exchange+of+letters+Sharon -Bush+14-Apr-2004.htm](http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Reference+Documents/Exchange+of+letters+Sharon+-Bush+14-Apr-2004.htm))

⁴ Bibó István: Válogatott tanulmányok IV. kötet, Magvető Könyvkiadó 1990. p. 653.

⁵ Az 1882 után kezdődő számottevőbb zsidó bevándorlás eredményeként 1914 -re már 85 ezer zsidó élt a későbbi mandátumterületen, ami a lakosság 12 százalékát jelentette. 1914 -1917 között a török hatóságok nagyszámú zsidó bevándorlót kiutasítottak, így az itt élő zsidók száma a világháború végére 57 ezerre csökkent. Zureik, E.T.: The Palestinians in Israel: A study in internal colonialism, London, 1979. p. 33.

⁶ Az 1915-ben kezdődő titkos alkusorozat legfontosabbika az 1916 májusi Sykes -Picot egyezmény volt, mely az Anatóliai-félsziget délkeleti sávjától a mostani Libanonon, Szírián át a moszuli régióig húzódó területen közvetett és közvetlen francia, a nemzetközi igazgatás alá kerülő jeruzsálemi szandzsáktól keletre, a mostani Irak középső és déli részét magában foglaló területen pedig közvetett és közvetlen brit igazgatást vezetett volna be. Hurewitz, J.C.: Diplomacy in the Near and Middle East, Vol. I. Princeton 1956. pp. 18 -21.

⁷ Khalil, M.: The Arab States and Arab League. Beirut 1962. I. p. 484.

⁸ A bejrúti amerikai egyetem tanára, Dr. Henry King és Charles R. Crane demokrata szenátor által vezetett vizsgálatokban a többi szövetséges rosszallása miatt végül is csak amerikaiak vettek részt. Az 1919 augusztusában elkészített jelentésükben többek közt hangsúlyozták, hogy Nagy Szíria államokra való szétbontása csak növelné az amúgy is meglévő antagonizmusokat. Ideális egy átmenetileg mandatárius irányítás alá kerülő, arab többségű alkotmányos monarchia lenne, mely biztosítaná a kisebbségi jogokat, a szabad vallásgyakorlatot, s nemzetközi garanciákkal a Szent Helyek sérthetetlenségét. A bizottság hangsúlyozta, hogy Palesztinába történő zsidó bevándorlás meghatározott keretek közé kell szorítani, s egyértelművé kell tenni, hogy a zsidók számára kilátásba helyezett nemzeti otthon nem egyenlő azzal, hogy területet zsidó állammá lehet átalakítani. Recommendations of the King-Crane Commission with Regard to Syria -Palestine and Iraq. In: George Antonius: The Arab Awakening: The Story of Arab National Movement. London, 1938. pp. 443 -459.

⁹ A Népszövetség 1919 júniusában elfogadott egyezségokmánya a mandátum igazgatás alá kerülő területeket három csoportba osztotta. Az Arab-félszigettől É-ra, ÉK-re lévő török vilájetek az „A” kategóriába kerültek, melyek egy mandatárius hatalom irányításával „rövidebb” idő alatt eljuthattak függetlenséghez. Az 1920. áprilisi San-Remo-i egyezmény Mezopotámiát, Palesztinát – mely a Jordán folyótól keletre lévő zónát is magában foglalta – brit, Szíriát és Libanont pedig francia ellenőrzés alá helyezte.

¹⁰ Ugyancsak 1923-ra alakulnak ki a mandátum terület határai, a legfontosabb változást a Jordán folyótól keletre lévő területek 1922-ben történt leválasztása képezte.

¹¹ A cionista vezetők közül mindez már Herzlnek a századfordulót követően megjelent Ősújország című utópikus regényében is jól tetten érhető. Az írás az elmaradt Palesztinát egy olyan virágzó civilizációvá alakító zsidó többségű állam vízióját tárja az olvasó elé, ahol nincs helye a gyűlölködésnek, s az arab kisebbség jogait messzemenően respektálják. (Dr. Dr. Herzl Tivadar: Ősújország (Altneuland); ford.: Márkus Aladár, Bethlen Gábor Könyvkiadó 1993.) A másik oldalon példaként lehetne említeni az 1919 elején született, egy létrejövő arab állam, s egy palesztinai zsidó nemzeti otthon közti különleges kapcsolatokról szóló, de végül papíron maradt 1919-es Fejzsal-Weizmann megállapodást (G. Antonius írásm. pp. 437-439.) Fejzsal emír igazából nem akart a palesztin területről lemondani, de realitásként elfogadta, hogy a régió huzamosabb időn át brit ellenőrzés alatt marad. Konkrétabb terv volt 1922 végén Palesztina és Transzjordánia újraegyesítése, vagy 1923-ban, a mekkai saríf vezetésével Hidzsász, Irak, Transzjordánia és Palesztina konföderatív államba való tömörítése. Mindkét tervben a palesztinai zsidó közösség kiterjedt autonómiát kapott volna. De ezek az elképzelések is viszonylag gyorsan lekerültek a napirendről. Caplan, N.: Palestine Jewry and the Arab Question. pp. 71 -181.)

¹² Háddzs Amin al-Huszeini (1895-1974) a kairói Al-Azhar befejezése után közigazgatási szakismeretet tanult Isztambulban. A háború befejezése után a török hadseregtől leszerelő Huszeini egyik fő szervezője volt a zsidók elleni 1920-as kilengéseknek, amiért elítélték, de az angol hatóságok megkegyelmezték neki, segítségével 1921 májusában jeruzsálemi főmuftivá választották, majd nem sokkal később a Legfőbb Muszlim Tanács első elnöke lett. Az előbbi tisztségét 1948-ig, az utóbbit 1937-ig töltötte be. A Felső Arab Bizottság vezetőjeként ő volt az 1936-39-es arab felkelés egyik szervezője, újabb letartóztatása elől külföldre szökött, több átmeneti állomás után a második világháború alatt Hitler vendégeként Berlinben kötött ki. Ő volt az emigrációban élő Nemzeti Vezetés irányítója, 1945 után Egyiptomban ment, innen igyekezett befolyást gyakorolni a nemzeti mozgalomra. A palesztinok számára katasztrofális következményekkel járó 1948-as arab-izraeli háború után szerepet játszott az őt a főmufti címtől megfosztó Abdalláh jordániai uralkodó 1951-ben történő meggyilkolásában. Ezt követően politikailag teljesen

hátterbe szorult, ellentmondásos pályája Bejrútban ért véget. Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs http://www.passia.org/palestine_facts/personalities/chrono02.htm

¹³ Cionista Világszervezet Zürichben, 1937 augusztusában tartott XX. kongresszusa a felosztás elvét elfogadta, de a mértékét, a mindössze 2 ezer négyzetkilométert nem. Egyedül a helyi zsidó közösség vezetője Ben Gurion fogadta volna el a döntést, melyet egy létrehozandó zsidó állam első lépésként tekintett.

¹⁴ A több, mint 27 ezer négyzetkilométert kitevő mandátumterületből Izrael 20770, Ciszjordánia és Kelet-Jeruzsálem bekebelezésével Transzjordánia több, mint 6000, a Gázai övezettel Egyiptom pedig 340 négyzetkilométernyi területhez jutott.

¹⁵ Izrael létrejötte előtt a mandátumterületnek kb. 2 millió lakosa volt, ennek kétharmada arab volt, akik közül közel 950 ezren azon a területen ott éltek, ahol a zsidó állam létrejött. A háború után Izrael Állam területén csak 160 ezer fő maradt. 1952-ben az 1,6 millió palesztin lakhely szerinti megoszlása a következő volt (százalék): Izrael (11), Gázai övezet (18), Ciszjordánia (47), Libanon (7), Szíria (5), Transzjordánia (9), másutt (3). Ghanem, As'ad: The Palestinian Regime: A „Partial Democracy”, Sussex Academic Press, 2001. p. 8.

¹⁶ A későbbiekben is Gázában lévő székelő, jelképes szerepet játszó palesztin kormány hivatalait Nasszer egyiptomi elnök 1959-ben záratta be.

¹⁷ A háború kirobbanása előtt a palesztinai arabok száma 2,7 millió főt tett ki. Ebből kb. 1 millió fő volt menekültként főként a szomszédos arab országokban. A Nyugati Parton szintén 1 millió, a Gázai övezetben 400 ezer, magában Izraelben pedig 300 ezer palesztin élt. 1970-ben kb. 3 millió palesztinból 400 ezer Izraelben, 1 millió pedig a megszállt Nyugati Parton és a Gázai övezetben élt. A fennmaradó 1,6 millió főből 800 ezer Jordániában, 600 ezer Szíriában és Libanonban, s 200 ezer fő más országokban élt. (The Right of Return of the Palestinian People. United Nations, 1978. p. 10.)

¹⁸ Bibó István: im. p. 619.

¹⁹ Ahmed Sukeiri (1907-1980) Jeruzsálemben és a bejrúti Amerikai Egyetemen folytatta jogi tanulmányait majd a harmincas években az Isztiklál Párt aktivistája lett. 1945-ben egy rövid ideig az USA-ban felállított palesztin tájékoztatási központot irányította. 1946-ban az Arab Magasabb Bizottság tagja lett, majd pedig 1949-50 közt a szíriai ENSZ delegációban tevékenykedett. 1951-1957 között az Arab Ligának a palesztin ügyekkel foglalkozó főtitkárhelyettese. Ezt követően 1962-ig államminiszteri rangban Szaúd-Arábia ENSZ delegációjának vezetője. A rijadi vezetéssel való konfliktusa után, az 1963-ban elhunyt Ahmed Hilmi helyére lépve ő lett az Arab Ligában a palesztinok képviselője. A következő évben Nasszer felkérésére elvállalta a PFSZ, illetve a Palesztin Felszabadítási Hadsereg megszervezését, s 1967-ig ő volt a PFSZ elnöke. A harmadik arab-izraeli háború után politikailag súlytalanná vált, visszavonult 1980-ban Ammánban halt meg. Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs: http://www.passia.org/palestine_facts/personalities/chrono02.htm

²⁰ Sukeiri például 1964 júliusában azt a botrányt kavará kijelentést tette, hogy a Jordán Királyságot alkotó területek valójában Palesztina részei. Cobban, H.: The Palestinian Liberation Organization: People, Power and Politics, Cambridge University Press, 1984. p. 30.

²¹ Laqueur, W. - Rubin, B. (szerk.): The Israel-Arab Reader: A Documentary History of the Middle East Conflict pp. 131-134.

²² Jasszer Arafat 1929 augusztusában Kairóban született, a Huszeini családhoz távoli rokoni kapcsolódó fiatalember eszméiségére a nacionalizmus és a Muzulmán Testvérek gyakoroltak irányadó befolyást. 1951-től Kairóban, a Fuad Egyetem műszaki fakultásán tanult, 1952 decemberétől ő lett a Palesztin Diákszövetség elnöke, egyetemi tanulmányai befejezése után pedig ugyancsak Kairóban létrehozta a Palesztin Diplomások Szövetségét. A szuezi háború időszakában önkéntesként csatlakozott az egyiptomi hadsereghez. Az egyiptomi hatóságokkal való viszony megromlása után több közbeeső állomás után Kuvaitba került, ahol Khalil al-Vazirral (Abu Dzsihád), Salah Khaleffal (Abu Ijád) több más közeli barátjával létrehozzák az Al-Fatah nevű szervezetet. Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs: http://www.passia.org/palestine_facts/personalities/chrono02.htm; Ónody György: Palesztina és a palesztinok. Kossuth, 1976. p. 90-91.)

²³ Hart, A.: Arafat: A Political Biography, Bloomington and Indianapolis, 1988. p. 65.

²⁴ In: Laqueur, W. - Rubin, B. (szerk.): im. pp. 372-373.

²⁵ In: Laqueur, W. - Rubin, B. (szerk.): im. pp. 374-375.

²⁶ A Fatah legalsó szervezeti egységét a 3-5 főből álló sejtek képezték, 2-5 sejt egy láncolatot, 2-5 láncolat egy csoportot, 2-5 csoport egy ágazatot, legalább 4 ágazat egy területet, minimum 3 területi egység pedig egy-egy kerületi szerveződést alkotott. A Fatah legfőbb testülete jelenleg is az öt évenként összeülő Általános Konferencia (ÁK), melyet rendkívüli esetekben egy szélesebb körű képviselőtestület, az ún. Általános Tanács is helyettesíthet. Az ÁK döntései betartása, az operatív ügyek általános felügyelete két ÁK közti időszakban a Forradalmi Tanács feladata. Az ÁK végrehajtó szerve a Központi Bizottság, mely az operatív ügyek irányítása mellett a külső kapcsolatteremtésben is fontos szerepet játszik. E testület jelöli ki a Fatah képviselőit a palesztin parlamentbe. Egy-egy kerület, illetve területi egység irányítása választott bizottságok kezében van, ezek munkáját irányító titkárok kinevezéséhez a felső testületek jóváhagyása szükséges. Az operatív döntések előkészítésében központi és kerületi szinten fontos szerepet játszanak a gazdasági, pénzügyi, adminisztratív, katonai stb. kérdésekkel foglalkozó bizottságok (The Constitution of Fatah Movement, kézirat).

²⁷ A PFSZ vezetője ideiglenes jelleggel egy veterán politikus Jahja Hammuda lett.

²⁸ A Charta többek közt aláhúzza, hogy Palesztina a palesztinai arab nép hazája, akik identitástudatát a cionista megszállás, a kényszerű szétszóródás nem tudta megtörni, s palesztinok nemzeti harcot folytatnak szülőföldjük felszabadításáért, melynek megvalósításához egyetlen lehetőségnak a fegyveres harcot tartotta. Elítélte a Balfour Deklarációt, a cionista mozgalmat, az 1947-es ENSZ határozatot, s Izrael Állam létrehozását. A Charta szerint a zsidó állam a világimperializmusnak az arab térségbe telepített bázisa, melynek fő célja az arab népek szabadságtörekvéseinek ellensúlyozása. Az itt élő zsidók közül csak azok tekinthetők palesztinnak, akik 1947-48 előtt is itt laktak. Palesztina felszabadítását arab nemzeti kötelességnek nevezte, s kölcsönhatást tételezett fel az arab egység és Palesztina felszabadítása között. Geddes, C. L. (szerk.): *A Documentary History of the Arab-Israeli Conflict*, New York, 1991. pp. 321-328.

²⁹ A Sukeiri időszakban létrejött PFH főparancsnoki tisztsége önmagában nem jelentett teljes kontrollt a csapatok felett. Az alakulatokat főképp Egyiptomban, Szíriában, s Irakban hozták létre. Ezek az országok cserébe azért, hogy közreműködtek az alakulatok felállításában beleszóltak a csapatok felhasználásába. Később a gerillastratégiára való áttéréssel a PFH erői főképp Szíriában és Libanonban koncentráálódtak. Az oszlovi egyezmények megszületése után, a kilencvenes években az alakulatok egy része a palesztin autonóm területre került, ahol részei lettek a biztonsági erőknek. Maguk az egyes palesztin szervezetek megtartották az ellenőrzést saját fegyveres csoportjaik felett.

³⁰ Radikális palesztin szervezetek szakítva a más arab országok belügyeibe való be nem avatkozás politikájával 1970 nyarán nyíltan a Nyugat-barát Huszein jordániai uralkodó (1953-1999) hatalmának megdöntésére törektek. Szeptember elején három nemzetközi légi járatot Jordániába, egyet pedig Egyiptomba térítettek. A gerillák oldalán a harcokba egy rövid időre szíriai páncélosok is beavatóztak. A válság majdnem az egész térséget lángba borította, hiszen Jordániában iraki csapatok is voltak, Izrael mozgósított, s az amerikai 6. flottát is a Földközi-tenger keleti partjához vezényelték. A királyi hadsereg visszavonulásra kényszerítette a szíriai páncélosokat, s súlyos vereséget mért a palesztin fegyveresekre, akik kiszorultak Jordániából. Bár Nasszer elnöknek élete utolsó diplomáciai sikereként elérte, hogy az arab vezetők kairói találkozásán Huszein és Arafat kezét fogjon egymással, de a PFSZ és Jordánia viszonya huzamosabb ideig feszült maradt.

³¹ A Fatah mellett a PFSZ-en belül a legfontosabb politikai-katonai csoportok a Demokratikus, illetve a Nemzeti (Forradalmi) Szövetségbe tömörült szervezetek voltak. A Demokratikus Szövetség tagjai: 1. Népi Front Palesztina Felszabadításáért (NFPF, 1967); 2. (Népi) Demokratikus Front Palesztina Felszabadításáért ((N)DFPF, 1969); 3. Palesztin Felszabadítási Front (PLF, 1977); 4. Palesztin Kommunista Párt (PKP, 1982). A Nemzeti Szövetség tagjai: 1. Népi Front Palesztina Felszabadításáért – Főparancsnokság (NFPFF, 1968); 2. Szaika (Villámcsapás) (1967); 3. Népi Harci Front (NHF, 1967). Az említett szervezetek mellett még a PFSZ részét alkotja az Arab Felszabadítási Front (AFF, 1969).

³² Itt kell megjegyezni, hogy különösképp sajtóértékelésekben a KB-t és a KT-t gyakorta összekeverik.

³³ Különösen jelentős összegeket emésztett fel a libanoni bázis terület, mely egyes becslések szerint 1975-1982 között 400 millió dollárt tett ki. Az 1982-es ötödik arab-izraeli háború – melyben a PFSZ a vártnál jóval súlyosabb harcokra kényszerítette Izraelt, de maga is súlyos veszteségeket szenvedett – után libanoni jelenlétének újszervezésére a PFSZ szintén jelentős összegeket fordított. Brynen, R.: *The Neopatrimonial Dimension of Palestinian Politics*: Journal of Palestine Studies (JPS), Vol. 25. No.1. p. 28.

³⁴ A PNT-nek a 4. ülésen 1968-ban 100 képviselője volt. A emelkedő trendet jól jellemzi, hogy míg a 9. PNT ülésen 155 küldött vett részt, a 13. és a 14. ülésszakon 290, illetve 315. Jelenleg 669 tagja van a PNT-nak, ebben benne van a Törvényhozó Tanács 88 küldötte, valamint az 1967-ben megszállt területekről származó 98 delegátus. A KT tagok számának alakulása: 1973: 32, 1977: 55, 1984: 72. Jelenleg 124 tagja van. A VB-nek kezdetben 11, 1983-ban 14 tagja volt, jelenleg a testület 18 tagú. Forrás: Rubin, Barry: *Who will succeed Yasir Arafat*: The Middle East Quarterly, 1998. március, www.meforum.org/article/381; Cobban, im.: p. 269.

³⁵ Huszein király az 1967-es háború után is sokrétű kapcsolatban maradt az Izrael által elfoglalt Ciszjordániával. A jordániai parlament tagjainak fele továbbra is ciszjordániai volt, a Nyugati Parton a közszférában dolgozók jelentős részének fizetése úgyszintén Ammánból érkezett, nem is szólva a Szent Hellyek fenntartási költségeiről.

³⁶ Political Program For The Present Stage of The Palestine Liberation Organisation. Cairo, June 9, 1974. In: JPS, 1974 / 4. p. 224.

³⁷ A palesztin autonómia megteremtésének szükségességével az arab-izraeli konfliktus történetében mérföldkönek számító 1978 szeptemberi Camp David-i keretegyezmények is foglalkoztak. Az itt kialakított konstrukció, vagyis Nyugati Parton és a Gázai övezetben kialakítandó ötéves átmeneti palesztin autonómia, s ennek harmadik évében a végleges rendezésről szóló tárgyalások csak a későbbiekben váltak a rendezési folyamat meghatározó elemévé.

³⁸ Palestinian Declaration of Independence, 1988. In: Geddes, C. L. (szerk.): *A Documentary History of the Arab-Israeli Conflict*, New York, 1991. pp. 419-424.

³⁹ Különös jelentősége volt annak, hogy az ENSZ Közgyűlés 1988. december 15-én elfogadott határozata elismerte az 1967-ben megszállt területekre vonatkoztatott palesztin államiságot. A döntést 104 tagállam támogatta, 36 ország, köztük az EGK tagjai tartózkodtak, s két ország az USA és Izrael ellenezte. A Palesztin Államot 1989 februárjáig hivatalosan 88 állam ismerte el. A szocialista országok mellett ezek nagy része arab, illetve fejlődő állam volt.

⁴⁰ Amikor 1990 augusztusában Irak elfoglalta Kuvaitot, Bagdad lépését az Arab Liga csúcskonferenciája elítélte. A PFSZ ettől tartózkodott, „arab megoldást” sürgetett, s pozitívan fogadta az iraki vezető rendezési javaslatait. Emiatt

a szervezet vezetőit Izraelben, számos nyugati országban éles támadások érték, nem is szólva több Öböl-menti állam palesztin-ellenes megtorló lépéseiről.

⁴¹ Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements, September 1993. Ministry of Foreign Affairs, Jerusalem. pp. 1-15.

⁴² A PH megalakulásáról a Gáza- Jerikói Egyezményhez csatolt függelék úgy rendelkezett, hogy a kairói megállapodás aláírása után egy héten belül kellett a PFSZ -nek eljuttatni a névsort az izraeli kormányhoz, s a testület tagjai a két fél közti „levélváltás”, vagyis Izrael beleegyezése után kezdhették el a munkájukat. Általános szabályként is megfogalmazódott, hogy a PH-ban történt személyi változásokat meg kell előznie a PFSZ és az izraeli kormány közötti levélváltásnak. Ugyancsak a függelékben szerepelt, hogy Arafat a „Palesztin Állam elnöke” elnevezést nem használhatja az autonóm területen. Mivel PH vezet őként Arafat titulusánál az angol nyelvű szövegeknél az izraeliek ragaszkodtak a „Chairman”, a palesztinok pedig az államiságra is értelmezhet ő „President” szóhoz, ezért „igazi közel-keleti kompromisszum” szülte: az angol nyelvű szövegekben a „Chairman” -t használták, de zárójelbe utána lehetett tenni az arab „raisz”(vezér, vezet ő) szót, mellyel a dilemmát fel lehetett oldani. Exchange of letters between the PLO and the government of the state of Israel, May 4, 1994. In: Agreement on the Gaza Strip and the Jericho Area. Cairo, May 4, 1994. Ministry of Foreign Affairs, Jerusalem

⁴³ Arafat több közeli munkatársa, így például Mahmúd Abbász, Faruk Káddumi nem vállaltak tárcát a testületben. Ugyancsak távol maradt a neves palesztin politikus asszony, a washingtoni bilaterális tárgyalásokon résztvev ő palesztin delegáció szóviv ője Hannán Aszrávi. A Fatah legnagyobb riválisa, a washingtoni megállapodást elvet ő iszlámista Hámász is elutasította a felkérést, hiszen ezzel nemcsak az DOP jogosságát ismerte volna el, hanem nacionalista vetélytársának alárendelve integrálódott volna a formálódó palesztin intézménystruktúrába.

⁴⁴ A Gáza- Jerikói egyezmény 7. cikkelye kimondta, hogy a PH a fennhatósága alatt álló területeken rendeleteket, törvényeket, köztük sarkalatos törvényeket alkothat, s korábban hatályos rendelkezéseket az egyezmény el őírásaival összhangban megváltoztathat. Ezeket azonban előzetesen be kell terjesztenie a Közös Polgári Ügyekkel Foglalkozó Koordinációs és Együttműködési Bizottság törvénykezési albizottságának. Izrael 30 napon belül kérhette annak mérlegelését, hogy a rendelkezés megfelel-e az egyezmény előírásainak. Ha az albizottság nem jutott d ülőre akkor úgy az Izraeli-palesztin Összekötő Bizottság hatáskörébe került. (im.: pp. 8-9.)). Izraelnek tehát volt egyfajta vétőjoga, Arafat rendelkezése azonban végül megmaradt, igaz a gyakorlatban az izraeli katonai közigazgatás számos rendelkezése továbbra is érvényben maradt.

⁴⁵ A egyik legfőbb vita a „korai felhatalmazásról”, vagyis arról bontakozott ki, hogy átmeneti autonómiáról szóló egyezmény aláírása előtt hány polgári hatáskört engedjen át Izrael a palesztinoknak Ciszjordániában. Végül is 1994 augusztusában 6, egy évvel később 8 hatáskör átengedéséről állapodtak meg. Gazdik Gyula: Az átalakuló Közel-Kelet: a palesztin autonómia, Társadalmi Szemle, 1996/4. pp. 45. 48.

⁴⁶ Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip, Washington, D.C., September 28, 1995. Ministry of Foreign Affairs, Jerusalem

⁴⁷ Az ekkor elfogadott választási törvény minden 18. életévét betölt ő, a szavazó listára felvett palesztin állampolgár számára lehetővé teszi, hogy részt vegyen a voksoláson. A Tanácsba való bekerülés korhatára 30 év, a jelöl tnek a voksolás körzetében állandó lakhellyel kellett rendelkeznie, egy párt képvisel őjének kell lennie, vagy független indulóként az adott körzetből 500 támogató ajánlással kell rendelkeznie. Minden jelölt csak egy körzetben indulhat. Minisztereknek, köztisztviselőknek biztonsági apparátus tagjainak jelöltség esetén állásaikról le kell köszönniük. A Végrehajtó Hatóság elnökének tisztségéért minden 35. évét betölt ő, valamelyik párt által indított, vagy ötezer aláírással rendelkező független jelölt indulhat. Az elnökválasztás szempontjából az autonóm területet egy választási körzetnek tekintik, a Tanácsba való választás pedig 16 körzetből történik. Ghanem, A.: im.: pp. 91-94.

⁴⁸ Palestinian Legislative Council, <http://www.pal-plc.org/english/about/history.html>

⁴⁹ A választási regisztrációba felvett jeruzsálemi palesztinok kijelölt postahivatalokban adhatták le a voksukat. Sokan az utolsó pillanatban tudták meg, hogy hol van az a postahivatal, sok szavazót visszariasztott az izraeli katonák jelenléte. Ezt Jimmy Carter volt amerikai elnök is szóvá tette, aki egy megfigyel ő csoport élén kísérté figyelemmel a választásokat. (Magyar Nemzet. 1996. január 22.)

⁵⁰ Palestinian Legislative Council, <http://www.pal-plc.org/english/about/history.html>

⁵¹ Ghanem, A.: im.: p. 102.

⁵² Ghanem, A.: uo.

⁵³ Ahmed Korei (Abu Ala), aki 1989 óta a Fatah KB tagja, korábban a PFSZ gazdasági részlegét vezette, részt vett az oszloki titkos tárgyalásokon, a gazdasági, kereskedelmi területet felügyelte a PH „kormányában”, s ő lett 1993 novemberében a Fejlesztés és Újjáépítés Palesztin Gazdasági Tanácsának főtitkára.

⁵⁴ A PNT korábbi ülései: 1. 1964 Jeruzsálem, 2. 1965 Kairó, 3. 1966 Gáza, 4. 1968 Kairó, 5. 1969 feb. Kairó, 6. 1969 szept. Kairó, 7. 1970 Kairó, 8. 1971 feb. Kairó, 9. 1971 júl. Kairó, 10. 1972 Kairó, 11. 1973 Kairó, 12. 1974 Kairó, 13. 1977 Kairó, 14. 1979 Damaszkusz, 15. 1981 Damaszkusz, 16. 1983 Algir, 17. 1984 Amman, 18. 1987 Algir, 19. 1988 Algir, 20. 1991 Algir, 21. 1996 Gáza. Később volt még egy ülés Gázában 1998-ban. (Cobban, H. im. p. 270., Palestinian National Authority, http://www.pna.gov.ps/Government/gov/palestinian_national_council.asp)

⁵⁵ A PTT 11 állandó bizottságot hozott létre: menekültügyi, politikai, jogi, költségvetési, gazdasági, belügyi, oktatás és szociálisügyi, természeti erőforrások és energia hasznosításával, Jeruzsálem és a föld - és településügy kérdésével, az emberi jogokkal foglalkozó, valamint a házbizottság. Ghanem, Á.: im. pp. 57-58.

⁵⁶ A Palesztinát az arab világ részének, Jeruzsálemet pedig a politikai entitás fővárosának tekintő alaptörvény szövegében az egyik oldalon megtalálható a liberális alkotmányozás számos fontos eleme, így a népszuverenitás, a hatalmi ágak elválasztásának, a demokratikus szabadságjogok széles körű érvényesítésének elve. A másik oldalon pedig a tradíció befoglalása, annak leszögezése, hogy a sáría jog alapelvei a törvénykezés „egyik legfőbb forrását” jelentik, s az iszlám hivatalos vallás. A törvényhozó hatalomnak az autonómia időszakára szóló alkotmány számos fontos felhatalmazást ad. A törvényhozó és ellenőrző funkciók mellett a testület fogadja el az általános fejlesztési tervet, s a költségvetést, jogilag indokolt esetben kezdeményezheti miniszter visszahívását, s kétharmados egyetértéssel az elnöki vétót annulálhatja. A törvények végrehajtása a PNA elnökéből, s a kabinetből álló Végrehajtó Hatóság feladata. A kormányzat az elnöknek és a kormányzatnak tartozott felelősséggel. A korábbi alkotmánytervezetekhez képest az elnöki hatalom „némiképp karcsúbb” lett, de a PNH népszavazás útján, az átmenet időszakára választott vezetőjének a struktúrában továbbra is erős hatalmi helyzete van. Az államfői protokolláris feladatok mellett a fegyveres erők főparancsnoka, ő választja ki a minisztereket, elnököl a kabinet üléseken, törvényjavaslatokat terjeszthet a PTT elé. Vétójoggal rendelkezik, a képviselők által elfogadott törvényeket ismételt megfontolásra visszaküldheti a törvényhozásnak. Az elnök nagyon nehezen mozgatható el, funkciójának megüresedése elhalálozás, a képviselők kétharmada által támogatott lemondás, a jogi kompetenciának a Legfelső Alkotmánybíróság döntése nyomán történő elvesztése esetén képzelhető el, melyet a PTT tagjai kétharmadának ügyszintén jóvá kell hagynia. Palestine Basic Law, <http://www.mideastweb.org/basiclaw.htm>

⁵⁷ A bírósági szervezet sokszínű, megtalálhatók ebben a békéltető bíróságok, első és másodfokú polgári bíróságok, s katonai bíróságok. Legfelső Bíróság működik Gázában és Ciszjordániában. Arafat 1995 februári rendelete alapján Gázában és Ciszjordániában egy-egy állambiztonsági bíróságot állítottak fel. A külföldön is sokat bírált testületeket 2003-ban megszüntették. A bíróságok közt meg kell még említeni a muszlim és keresztény vallási bíróságokat. Arab Thought Forum, <http://www.multaqa.org/General%20Report/38.htm>

⁵⁸ Standing Orders for the Palestinian Legislative Council. Ghanem, A.: im. p. 176.

⁵⁹ Gyakorta emlegetett, s a viszonyokat eléggé szemléletesen megvilágító példa a PTT 1997 július végi fellépése, amikor korrupciós vádak miatt ki látásba helyezték, hogy az egész kormányzattól megvonják a bizalmat. Arafat erre felkérte a minisztereket a lemondásra, s egy alapos kabinet átalakítást ígért. Egy éven át azonban gyakorlatilag nem történt semmi, a PNH vezetője végül is 1998. augusztus 5-én terjesztette be az új kormány tagjainak névsorát, ebből kiderült, hogy a korábbi miniszterek jórészt a helyükön maradtak, s őt a kabinetet néhány új taggal ki is egészítették. Volt akik hevesen tiltakoztak, de a törvényhozók nagy része bizalmat szavazott a kabinetnek. Brown, N. J.: Constituting Palestine: The Effort to Write A Basic Law for the Palestinian Authority. Middle East Journal, Vol. 54. No. 1. Winter 2000. p. 42.

⁶⁰ A miniszterelnöki intézménnyel a kormány szerepe is felértékelődött az átmeneti alkotmányban. Míg korábban a Végrehajtó Hatóságon belül a kabinet az elnök árnyékában volt, most leszögezték, hogy a végrehajtás és közigazgatás irányítása a kormány kezében van, kivéve azokat a jogköröket, melyeket az alkotmány az elnöknek biztosít. A 24 tagú kormány élén álló kormányfőnek joga van a miniszterek megválasztására, s a kabinetben a szükséges változtatások végrehajtására. A miniszterelnök az elnök előtt felelős a kormány politikájáért, ugyanakkor a kormányzat kollektíve és egyénileg felelős a PTT előtt a politikájáért. A PNH elnökének joga a miniszterelnök kiválasztása, eltávolítása, lemondásának elfogadása, s ha úgy látja kérheti a kabinet összehívását. A kabinetnek egyik alapvető feladata az elnök munkájának támogatása. The Amended Basic Law, http://www.usaid.gov/wbg/misc/Amended_Basic_Law.pdf. Az átmeneti alkotmány módosítása után nem sokkal május 14-én tették közzé az eljövendő palesztin állam alkotmánytervezetének harmadik átdolgozott változatát. A dokumentum kidolgozására még 1999-ben a KT adott utasítást, vagyis Arafat szándékainak megfelelően az alkotmányozás a PFSZ-től indult ki. A 192 cikkelyből álló dokumentum leszögezte, hogy a palesztin állam területét az 1967-ben megszállt palesztin területek alkotják, s fővárosa Jeruzsálem. Elvileg biztosítja a hatalmi ágak szétválasztásának elvét, s messzemenőig garantálja a szabadságjogokat. A számos érdekes elem közül kiemelve, hogy a 150 főre növelt képviselőtestület mellé ugyancsak 150 fős Tanácsadó Tanácsot is életre szeretne hívni, melyben a külföldön élő palesztinok is megfelelő arányban képviselnék magukat. The revision of the third draft of the constitution of the state of Palestine, <http://www.mofa.gov.ps/constitution/english%20constitution.asp>

⁶¹ Mahmúd Abbász (Abu Mázen) 1935-ben született Szafedben, 1948-ban családjával emigrációba kényszerült. A Fatah egyik alapítója, a szervezet KB-nak és a PNT-nek a tagja, 1980 óta a PFSZ VB tagja. Ő volt az Izraellel való tárgyalások egyik fő koordinálója, s palesztin részről ő írta alá 1993-ban az Elvi Nyilatkozatot. 1996 óta ő a PFSZ főtitkára. Jogot és történelmet tanult, ez utóbbitól PhD fokozattal rendelkezik. Arabic Media Internet Network, <http://www.amin.org/eng/uncat/2003/apr/apr/272.html>